

ORIËNTEERINGSNUMMER III

ECONOMISCH
STATISTISCHE
BERICHTEN

Zie voor deze rubriek ook pag. 65

Nederlandsche Stichting voor Psychotechniek

vraagt voor haar eigen laboratorium

- a. Drs. Economie of
Jurist met economische belangstelling
- b. Ingenieur (w.i. of e.i.)

om opgeleid te worden voor het psychologisch onderzoek. Cand. moeten bereid zijn eventueel deel te nemen aan een psychologisch onderzoek bij de NEDERLANDSCHE STICHTING VOOR PSYCHOTECHNIEK te Utrecht. Brieven met uitvoerige inlichtingen, eigenhandig geschreven en voorzien van twee nieuwe scherpe foto's van voren en opzij, binnen een week te richten aan ADVERTENTIEBUREAU v.h. ALTA te Utrecht, met vermelding o. h. couv. no. 2529 A. of B.

N.V. NEDERLANDSCHE SPOORWEGEN

De Nederlandsche Spoorwegen, roepen gegadigden op voor de functie van

Chef van het Secretariaat

Vereichte: Doct. Ex. Economie, grondige bekendheid met econ. researchwerk, ervaring in leidende functie bij Overheidsinstelling of groot bedrijf. Brieven met uitv. inlichtingen aan de 2e afdeling van den Algemeenen Dienst, Moreelsepark, Utrecht.

Ministerie van Landbouw Visserij en Voedselvoorziening

vraagt voor indiensttreding tegen 1 Sept. 1945
of eerder

CHEF VAN DE AFDELING Centrale Administratie

Leeftijdsgrenzen: 35—45 jaar. Opleiding H.B.S., Gymnasium of daarmee gelijk te stellen algemene ontwikkeling en boekhouden. Ervaring: leiding geven aan uitgebreide administraties van utiliteitsbedrijven, banken of grote commerciële, industriële bedrijven. Inzicht en practijk in mechanisatie van de administratieve arbeid. Vereist: zeer grote werklust, goed personeelleider, groot doorzettings- en overtuigingsvermogen. Basis salaris tot f 6000.— per jaar. Candidaten moeten bereid zijn eventueel deel te nemen aan een psychologisch onderzoek bij de NEDERLANDSCHE STICHTING VOOR PSYCHOTECHNIEK te Utrecht. Br. met uitvoerige inlichtingen, eigenhandig geschreven en voorzien van twee nieuwe scherpe foto's van voren en opzij, binnen een week te richten aan ADVERT.-BUR. v.h. ALTA te UTRECHT, met vermelding op het couvert: no. 3920.

R. MEES & ZONEN

Ao. 1720

BANKIERS EN ASSURANTIE-MAKELAARS

Rotterdam, Amsterdam (Ass.), 's-Gravenhage, Delft, Schiedam, Vlaardingen

- Behandeling van alle **Bankzaken**
- Bezorging van alle **Assurantiën**

Ook in de jaren
1940-1945

„Koninklijke”
Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants
Schiedam

gispen

meubelen en gisolampen

culemborg
amsterdam
rotterdam

N.V. Hollandsche Belegging en Beheer Mij

Anno 1930

Heerengracht 320 — Amsterdam

Beoordeeling en beheer van vermogens, pensioen- en spaarfondsen, belegde reserves, effectenportefeuilles
Ten behoeve van ondernemingen, stichtingen, vereenigingen, particulieren

Commissarissen: Prof. Ir. I. P. de Vooy; Drs. J. H. Gispen; Mr. J. E. Scholtens
Directie: Gerlof Verwey; Dr. F. Ph. Groeneveld; A. C. Leeuwenburgh

VOORDELEN EENER BANKRELATIE

VOOR ELKE TRANSACTIE STAAT EEN UIT-
GEBREIDE ORGANISATIE TER BESCHIKKING

ROTTERDAMSCHЕ BANKVEREENIGING
ROTTERDAM · AMSTERDAM

EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering Mij. op het Leven en tegen Invaliditeit N.V.
Gevestigd te 's-Gravenhage

ADMINISTRATIEKANTOOR DORDRECHT · BELLEVUESTRAAT 2, TELEFOON 5346

Personeels-Pensioenverzekering

verschafft directe fiscale besparing — afschrijving van toekomstige lasten — blijvende sociale voldoening

Vraagt U eens welgedocumenteerd advies aan ons
BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN

In Hernieuwd Nederland

neemt de

Amsterdamsche Bank N.V.

haar taak in vollen omvang weder op

Haar diensten staan ook te Uwer beschikking
131 Bijkantoren en Zitdagen in Nederland

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

30e JAARGANG

WOENSDAG 1 AUGUSTUS 1945

No. 1476

COMMISSIE VAN REDACTIE:

J. F. ten Doesschaté; N. J. Polak;
J. Tinbergen; H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries;
M. F. J. Cool (Redacteur-Secretaris).

H. W. Lambers — Adjunct-Secretaris.

Mededeeling aan abonne's.

Daar onder de huidige omstandigheden een nauwkeurige kostprijsberekening nog niet valt te maken, verzoeken wij aan abonne's het abonnementsgeld ad f 20,85 (voor het buitenland f 23,—) voor den jaargang 1945 te willen doen overboeken op girorekening 8408, ten name van „Weekblad Economisch-Statistische Berichten”, of op onze rekening bij de Heeren R. Mees & Zoonen. Eventuele verrekeningen kunnen dan in de volgende periode plaats vinden.

In verband met de beperkte oplaag, worden losse nummers gereserveerd ter completeering van nieuwe abonnementen, welke nog tot een beperkt aantal beschikbaar zijn. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Donateurs en Leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het blad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties.

Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Administratie: Nieuwe Binnenweg 175a, Rotterdam (C.).
Telefoon 38340. Giro 8408.

Aangeteekende stukken aan het Bijkantoor Museumpark, Rotterdam (C.).

Alle correspondentie betreffende advertenties gelieve U te richten aan de Fa. H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam. (Tel. 69300, toestel 6).

BERICHT.

Het is ons bekend, dat verschillende leden van het Nederlandsch Economisch Instituut in den loop van den oorlog op grond van de situatie onder de bezetting hun lidmaatschap hebben beëindigd. Wij beschikken niet over de huidige adressen van deze oud-leden, terwijl ons niet bekend is, wie van hen het uitreden ongedaan wenschen te maken. In verband daarmee en gelet op de beperking van de oplage onzer publicaties, maken wij hiermede bekend, dat het N.E.I. bereid is deze oud-leden onmiddellijk weder als lid te erkennen, zoodra zij hier toe den wensch te kennen geven.

INHOUD:

	Blz.
Nederlands taak in Indië door Prof. G. A. Ph. Weijer	54
Internationale economische samenwerking door Prof. Dr. J. Tinbergen	56
Kapitaalschaarschte en wederopbouw II door Mr. J. G. Koopmans	60
De toekomstige organisatie der openbare maatschappelijke zorg door Mr. J. Everts	63

DEZER DAGEN

werd het wereldbeeld beheerscht door de conferentie der Grootte Drie te Potsdam, die 17 Juli te 5- uur begon¹⁾. Het was de derde conferentie der Grootte Drie — Teheran, Yalta, Potsdam —, doch de identiteit van Staten en driemanschap is thans verbroken. Reeds tevoren was het verlies van President Roosevelt bekend. Zijn opvolger, President Truman, bekleedde ditmaal het voorzitterschap der conferentie. Engeland heeft halverwege de conferentie van vertegenwoordiger verwisseld als consequentie der verkiezingsuitslagen. Het is geen verwisseling van stoel geworden, want Churchill weigerde als tweede man terug te keeren. Hij ging; een vage herinnering rijst aan het paradigma der democratie, het klassieke Athene, waar Themistocles, redder des Vaderlands, door het schervengericht gedoemd werd te gaan, omdat zijn opvattingen naar het inzicht van velen niet strookten met een regeering des volks.

Niets is momenteel van grooter belang dan de besluiten van Potsdam, waar als hoofdtaak lag de keuze van een politiek ten aanzien van Duitschland, met als alternatief in laatsten aanleg: éénvormige politiek of invloedssferen.

Een oogenblik leek het, of tegelijk over Japan kon worden beslist. Doch, hoewel in de knieën gezonken, Japan heeft geweigerd zich als uitgeteld te beschouwen. Zoo week nog de gedachte, dat de bezorgdheid over Indië en zijn bewoners zou mogen ophouden en dat de wereld zich reeds nu geheel aan de vrede taak zou kunnen wijden. De bommenwerpers blijken echter nog onvoldoende hun Mene Tekel in de Japansche muren te hebben gegrift.

Een deel der offers van den strijd tegen de dictaturen is bekend gemaakt. Het Empire had gedurende den geheelen oorlog tot 31 Mei jl. 532.000 dooden te betreuren, van wie 60.585 burgers. Van de schepen in de Atlantische vaart blijkt er 1 op de 131 vaarten verloren te zijn gegaan, terwijl de koopvaardijbemanningen op deze route een verlies van 30.867 personen leden.

Doch het beginsel, waarom werd gestreden, de invloed der volksvertegenwoordiging, komt na den oorlog inderdaad tot nieuw leven. De volksvertegenwoordiging der Vereenigde Staten aanvaardde welhaast eenstemmig het Handvest der Naties, evenals de financiële plannen, geformuleerd te Bretton Woods. Thans komt de beurt aan het Engelsche parlement, in zijn sterk gewijzigde samenstelling, om zijn meening over deze wereldhervormingen uit te spreken. In Frankrijk verzette de adviescommissie, welke als voorloopster der volksvertegenwoordiging dient; zich tegen voorstellen van de Regeering de Gaulle, welke haars inziens het democratisch beginsel bedreigen. Nederland is nog niet aan verkiezingen toe, doch een kern van vertegenwoordiging is geschapen in de op 20 Juli geïnstalleerde Nationale Adviescommissie.

En in Rotterdam houdt Erasmus, symbool van bezonnen opbouw, weer een peinzend oog op de burgerij.

¹⁾ Bij het ter perse gaan wordt bekend, dat de conferentie Donderdag, 2 Augustus, te 0.30 uur werd beëindigd. Een verklaring werd op dat oogenblik nog niet uitgegeven.

NEDERLANDS TAAK IN INDIË.

De „oriënteringsnummers” van „E.-S. B.” mogen, naar het oordeel van de redactie, niet verschijnen zonder een artikel over Indië. Ik deel die meening. Zouden de omstandigheden zulks veroorloven, dan zou de beschikbare plaatsruimte zelfs gelijkelijk over Nederland en Indië behooren te worden verdeeld en ik geloof dat de redactie, die er altijd zou naarstig naar heeft gestreefd de Indische belangen in „E.-S.B.” tot hun recht te doen komen en die daarin naar mijn meening ook steeds zoo goed is geslaagd, daartegen zeker geen bezwaar zou maken. Evenwel, de omstandigheden veroorloven dit helaas niet. Ten aanzien van Indië tasten wij dermate in het duister, dat het volstrekt onmogelijk is op dit oogenblik de Indische problemen te behandelen op een wijze welke eenigszins parallel loopt met de behandeling welke aan de Nederlandsche vraagstukken in deze nummers te beurt valt. Het ondervolgende is dus slechts te beschouwen als een „memoriepost”, een voorlooper van een „extra Indisch bevrijdingsnummer”. Moge de verschijning daarvan spoedig kunnen worden aangekondigd!

Wij weten volstrekt niet, hoe wij Indië zullen terugvinden. Er is vrijwel niets bekend over den toestand waarin land en volk zich op dit oogenblik bevinden. Enkele inlichtingen welke zoo nu en dan tot ons komen, inlichtingen, waarvan de betrouwbaarheid geenszins vast staat, geven dan weer eens steun aan optimistische, dan weer eens aan pessimistische verwachtingen, waarbij het pessimisme, waarschijnlijk terecht, overheerscht. Te bedenken valt hierbij dat Indië een groot gebied is, in maatschappelijk en in economisch opzicht rijk geschakeerd. Aan berichten, afkomstig uit een bepaald eiland of een bepaald district, betreffende een bepaald sector van het maatschappelijke of het economische leven, mag men dus slechts een zeer fragmentarische beteekenis hechten. Wij zullen ons eerst een juist beeld kunnen vormen, nadat de Japanners uit Indië zullen zijn verdwenen. De ervaring, met de Deutsche bezetting in Nederland opgedaan, heeft ons wel geleerd, welk een kwaad op het laatste oogenblik door den vijand nog kan worden gesticht.

Tasten wij dus in het duister ten aanzien van den toestand waarin wij Indië, of de in maatschappelijk en economisch opzicht belangrijkste deelen daarvan, na de bevrijding zullen aantreffen, volstrekte klaarheid bestaat ten aanzien van wat bereikt was toen Indië door de Japanners werd vernietigd. Deze klaarheid stelt ons in staat onder de oogen te zien voor welke taak wij gesteld zullen worden onmiddellijk na de bevrijding en zij maakt het ons tevens mogelijk ons eenigermate te bezinnen over de wijze waarop deze arbeid moet worden aangevat. Als vanzelf dringt zich dan de vraag op, of het waarschijnlijk is dat de verschillende Indische problemen op dezelfde wijze kunnen worden aangevat als de overeenkomstige Nederlandsche vraagstukken. Het antwoord op die vraag is niet gemakkelijk te geven en het wil mij voorkomen dat, bij zoveel onzekerheid, wij moeten vermijden, dat wij ons nu reeds vastspijkeren op algemeene formules, ons binden aan recepten, geschreven zonder dat de patiënt behoorlijk onderzocht is. Hoezeer ieder, die het lot van Indië ter harte gaat, niets liever zou doen dan reeds thans de plannen ontwerpen en tot in bijzonderheden uitwerken om straks volgens één grootsche, weldoordachte conceptie den arbeid aan te vangen, is het nochtans waarschijnlijk, dat, als de sluier welke over Insulinde ligt zal zijn weggenomen, op vele punten spontaan zal moeten worden geïmproviseerd, in afwijking van wat vóórdien werd beraamd. Spoedig, naar gehoopt mag worden, zal blijken in hoeverre de in de oorlogsjaren voor Nederland door onze buitenslands vertoevende landgenooten met lofwaardigen ijver en toewijding voor het Nederlandsche herstel gemaakte plannen voor uitvoering in aanmerking komen. Mocht blijken, dat ingrijpende wijzigingen in die plannen moeten worden aangebracht dan zullen die veranderingen spontaan tot stand

moeten komen. Zij, die voor de uitvoering van het herstelwerk de verantwoordelijkheid zullen dragen, kunnen bezwaarlijk gebonden worden aan schema's, vervaardigd op een tijdstip, toen men de situatie, zooals die zich hier zal ontwikkelen, nog niet geheel kon overzien. Onze dankbaarheid jegens hen, die de plannen ontwierpen, zal er niet minder om mogen zijn. Zij werkten met vele onbekenden en zij waren zich dat stellig ook bewust. Zij konden indertijd arbeiden in de rustige zekerheid, dat zij straks, na de bevrijding van Nederland, bij hun terugkeer in het Vaderland daar zouden aantreffen een samenleving, die ongetwijfeld zelf de krachten zou opleveren, noodig om het herstelwerk met energie ter hand te nemen. Weliswaar wist men, dat verschillende uitnemende krachten als gevolg van het Deutsche geweld waren omgekomen, maar men mocht rekening houden met de waarschijnlijkheid dat toch een aantal eerste krachten beschikbaar zouden zijn om bij het geweldige werk van den wederopbouw de leiding te nemen of daarbij te worden ingeschakeld.

Is deze werkhypothese ook voor Indië bruikbaar? Ik moet wederom op den voorgrond stellen dat wij niets met zekerheid weten. Niettemin schijnt het niet te gewaagd ons voor onze plannen te baseeren op de veronderstelling, dat de Japanners juist ook datgene zullen hebben vernietigd wat hier en ginds het voornaamste werktuig voor den wederopbouw zal blijken te zijn: de samenleving zelve! Wij zullen het er, zoo dunkt het mij, gemakkelijk over eens kunnen worden, dat de samenleving zelve het grootste deel van het werk zal moeten verrichten. Er is geen sprake van dat een beperkt aantal uiterst bekwaame lieden zonder de van ganser harte verleende medewerking van de samenleving zelve iets tot stand zullen kunnen brengen dat ook maar eenigszins lijkt op „herstel” in den eigenlijken zin des woords. Hieruit volgt, dat, als ons uitgangspunt juist is, dat de Indische samenleving door de Japanners zwaar is gehavend, het eerste punt van ons herstelprogramma dient te zijn: herstel van de samenleving. Zou men het herstelvraagstuk aanvatten alléén van de rationalistische zijde, dan zou men van Indië, met behulp van de moderne technische hulpmiddelen, welke ongetwijfeld wel ter beschikking van de „herstellers” zullen worden gesteld, wel kunnen maken een exploitatiegebied, maar Indië zou niet worden wat het geweest is, en wat het in toenemende mate bezig was te worden, een goed land voor de bevolking van circa 70 miljoen menschen.

Men zal zich dus, bij het ontwerpen van het werkprogramma, niet uitsluitend mogen laten leiden door rationalistisch-economische overwegingen, doch men zal doorlopend, bij alles wat men onderneemt, voor oogen moeten houden dat het niet slechts gaat om het weer aan den gang brengen van den rubberap, van de olie- en tinwinning, van het verkeersapparaat enz., doch daarnevens om het weer in orde brengen van de maatschappelijke structuur, van de Indische samenleving dus. Deze structuur van de Indische samenleving, zooals zij vóór de Japansche overweldiging was, is een historische realiteit, en voor hen die Indië kennen en liefhebben, evenals voor vele competente buitenlandsche beoordeelaars, een zeer aantrekkelijke realiteit. Dit sluit geenszins uit, dat men van oordeel kan zijn, dat die samenleving vóór den oorlog niet zonder fouten was. Men kan natuurlijk zeer goed van meening zijn, dat verschillende wijzigingen reeds wenschelijk waren. Men kan een voorstander zijn geweest van het in een bepaalde richting leiden van de evolutie, teneinde die wijzigingen van lieverlede te bereiken als resultaten van een normaal groei-proces, een proces, dat men op bepaalde punten of in bepaalde fasen zou dienen te stimuleren. Maar volstrekt ontoelaatbaar is natuurlijk de opvatting, dat het er niet toe doet welke structuur de toekomstige Indische samenleving zal krijgen,mits het rationalistisch-economische doel slechts wordt bereikt of zoo goed mogelijk wordt benaderd. Er zal op ieder gebied ongetwijfeldorsch

moeten worden aangepakt; de schade aan het Indische productie-apparaat toegebracht, zal zoo snel mogelijk worden hersteld. Dat is een taak in het bijzonder voor Nederland en vóór de Nederlanders. Maar daarnaevens hebben wij een andere, minstens even belangrijke taak, namelijk het weer in haar voegen zetten van de geheele gecompliceerde Indische samenleving. De kwetsuren, welke de Japanners aan de Indische maatschappij hebben toegebracht, kunnen, in hun gevolgen, oneindig veel rampzaliger zijn dan de materiele vernielingen. Zouden wij die kwetsuren niet helen, zouden wij niet alles doen om de Indische maatschappij zelve weer op orde te brengen, dan zouden wij slecht werk doen, ook zal zouden wij binnen weinige jaren weer top-producties en een record-uitvoercijfer behalen.

Wij hadden in Indië vóór den oorlog, zooals ik zeide, een aantrekkelijke samenleving. Deze samenleving begon van lieverlede een rijkere schakeering te vertoonen. Dit differentiatieproces is aangevangen na de agrarische hervorming van 1870, toen een vrij bedrijfsleven zich kon gaan ontwikkelen. De individueele initiatieven, welke toen mogelijk werden, gaven bestaansruimte, in de westersche sfeer, aan personen vallende buiten de oude „ambtenarij”, „bijzondere” personen, die ook iets „bijzonders” aandurfden, die iets waagden wat tot dien tijd nog niet was gewaagd. Dat die personen zich voor dat werk aanmeldden, was stellig niet, gelijk men wel eens meent, het automatische gevolg van de veranderde wetgeving welke de regeringsmonopolies in principe afschafte en ruim baan liet aan het vrije bedrijf. Neen, die personen kwamen langzamerhand uit het Nederlandsche volk tevoorschijn als een gevolg van het opkomen hier te lande van een intellectueelen, goet onderwezen Middenland. Zonder den springeleven, ópstreven den Nederlanderschen middenstand, zonder den Nederlandschen burgerjongen die naar Indië durfde te gaan om te probeeren iets meer van zijn leven te maken dan in Nederland mogelijk was, zou de agrarische hervorming zonder effect zijn gebleven.

Zij hadden succes, deze Nederlandsche burgerjongens, en hun voorbeeld werkte aanstekelijk. Van lieverlede kwamen er meer, onze onderwijsinrichtingen begonnen meer aandacht te schenken aan Indië als toekomstig vaderland van hun leerlingen, de kwaliteit der naar Indië uitgezonden werd van jaar tot jaar beter. Na 75 jaar kunnen wij met trots verklaren, dat geen land met overzeesche belangen ons evenaart wat de kwalitatieve selectie aangaat van hen, die naar buiten worden uitgezonden. Met de ambtenaren ging het niet anders. Sedert deze ontheven werden van allerlei bezigheden die met de eigenlijke bestuursvoering niets te maken hebben en zij zich geheel konden wijden aan de bestuurstaak, hebben wij in Indië gekregen een voorbeeldig bestuurscorps, ongeëvenaard wat betreft bekwaamheid en integriteit. Ieder dezer beide groepen, dus de particuliere en de ambtelijke, vertoonde zijn eigen typische verscheidenheid. Men vond er alle graden van opleiding in terug. Er was plaats voor den Nederlandschen academicus en voor den oud-leerling van onze voortreffelijke middelbare- en vakscholen. Al naar gelang van zijn opleiding, bekwaamheid en persoonlijke geschiktheid vond een ieder de hem toekomende plaats in het ambtelijke, in het leger, in het particuliere en in de vrije beroepen. Niet allen slaagden even goed, maar allen hadden gelijke kansen. Ik meen, dat het de dagbladschrijver Elout was, die een goede vijftintig jaar geleden de uitspraak deed: Indië is door den Nederlandschen burgerjongen tot ontwikkeling gebracht en groot gemaakt, en hij had zonder eenigen twijfel gelijk. Niet zelden verbonden deze Nederlanders zich inniger aan Indië door een huwelijk met dochters van het land. Hun nakomelingschap versterkte de van oudsher reeds bestaande groep der Indo-Nederlanders, waardoor deze groep in aantal en in kwaliteit sterk vooruitging. Zij vormt de groote categorie der „Indische” Nederlanders, die men terug vindt in alle

rangen van de Indische Europeesche samenleving, van den eenvoudigen stationsklerk, weegbrug-geëmployeerde Indië, den administrateur in de cultures en den generaal toe. De Nederlandsche vrouwen, die vooral sinds den aanvang dezer eeuw in grooten getale naar Indië trokken, hebben deze merkwaardige samenleving op bijzondere wijze versterkt en verfrischt. Op deze wijze is een samenleving ontstaan die Nederlandsch-Indisch is in den waren zin des woords.

De invloed van de ontplooiing van den ondernemersgeest bleef niet tot de westersche sfeer beperkt. De oostersche sfeer ondervond dien invloed stellig in even groote mate. Het bestuursapparaat, dat zich doorlopend uitbreidde, kreeg van lieverlede behoefte aan een groot aantal inheemsche medewerkers, tusschen de leiders van het zich ontwikkelende bedrijfsleven en haar werklieden was een opvulling noodig van toezichhoudend inheemsch personeel. De technische outillage van de bedrijven deed de behoefte ontstaan aan bekwame ambachtslieden, de administratie aan schrijvers, de laboratoria aan laboranten. De talrijke hulpbedrijven welke zich om de groote westersche ondernemingen groepeerden boden een bestaan aan vele inheemsche technici; bij de spoorwegen, post, telegrafie, het credietwezen, enz. enz. bleken allerlei functies te kunnen worden toevertrouwd aan inheemschen. Was gedurende de 19e eeuw de klacht, dat de inheemsche maatschappij zich wel in de breedte maar niet in de diepte ontwikkelde, de 20ste eeuw bracht daarin groote verandering; dank zij de vrije ontwikkeling van het bedrijfsleven; dank zij ook de onbekrompen uitbreiding van de bestuurstaak, werd een differentieering van de inheemsche maatschappij ingezet, die, bhre het voorwaarts had gedaan. De inheemsche samenleving was bij lange niet meer de amorphe breede massa van weleer met als eenigen top de aristocratie die de inheemsche bestuursfuncties bezet. Tusschen deze beide uitersten in was een tusschenstand zich aan het vormen, niet alleen in de steden maar ook op het platteland, een tusschenstand bestaande uit naar boven strevende individuen, ingeschakeld bij het bestuursapparaat en bij het westersche bedrijfsleven, of — een steeds normaler wordend geval — voor eigen rekening en risico ambacht of bedrijf uitoefenend. In een halve eeuw tijds is op deze wijze de inheemsche samenleving oneindig veel rijker aan schakeering geworden, profiteerend van de gelegenheid tot onderwijs, welke steeds meer werd verbeterd en van de kansen, welke de zich ontwikkelende samenleving in toenemende mate aan het individu bood. Het is niet twijfelachtig dat de volgende vijftintig jaar in dit opzicht resultaten zouden kunnen opleveren, welke al het tot dusver reeds bereikte ver achter zich zouden laten.

De Indische samenleving is hiermee slechts onvolkomen geschetst. Zij had haar fouten, als iedere andere. Maar zij had zóóveel goeds, beloofde zóóveel voor de toekomst, dat het uitermate smartelijk is te moeten aannemen, dat zij door de Japansche bezetters, volkomen zal zijn omgewoeld. De kans is groot dat onze vijanden er in het bijzonder aan zullen hebben gedacht hoe dit menschenreservoir en het potentieele productievermogen dienstbaar kan worden gemaakt aan hun oorlogsdoel. Dien staak daarbij alles hebben afgesneden wat dit doel niet direct zou kunnen dienen, alles op de spits hebben gedreven wat het zou kunnen bevorderen. Zij zullen zich niets gelegen hebben laten liggen aan het historische gegroeide, noch zich hebben afgevraagd, of en in hoeverre zij de harmonische ontwikkeling der samenleving verstoorden. Het staat vast, dat de moderne Japansche economische en imperialistische politiek de sociale structuur van het eigen Japansche volk onherstelbaar heeft verminkt. Wat zou men zich dus aantrekken van de sociale structuur van een overwonnen land? Wij mogen ons daarover volstrekt geen illusies

maken. Wat wij dus naar alle waarschijnlijkheid zullen aantreffen na de bevrijding, is een ruïne van de eens zoo aantrekkelijke samenleving. Maar wat eveneens zeker is, is dat wij zullen ontmoeten een hevig verlangen naar herstel, naar wederopbouw der samenleving, een hevig verlangen naar een maatschappij waarin wederom voor ieder, al naar gelang zijn bekwaamheid en aard, een plaats is en waarin de mogelijkheid aanwezig is, aspiraties te bevredigen.

Wij kunnen er zeker van zijn dat de Japanners Indië op de meest rationeële wijze zullen hebben geëxploiteerd, zonder op iets anders acht te slaan dan op hun eigen belangen, even zeker als wij er van kunnen zijn, dat de bevolking in al hare lagen, in de westersche zoowel als in de oostersche sfeer, het tot het uiterste opgedreven rationalisme, moe zal zijn. Haar daarmee nog langer te kwellen als de Japanner zal zijn verjaagd, zou de grootst denkbare fout en tevens de grootst denkbare onredelijkheid zijn. Natuurlijk, het Indische productie-apparaat, zoo onmisbaar voor de wereldhuishouding en voor het Indische economische leven zelf, moet zoo snel mogelijk weer op gang worden gebracht. Maar tegelijkertijd moet de maatschappij weer in haar voegen worden gezet. Wij mogen het er niet op aan laten komen dat dit later misschien wel terecht komt en wij mogen hierbij ook niet te veel improviseren: een samenleving laat zich niet uitvinden. En wij behoeven ook niet te improviseren, want wij hebben als voorbeeld datgene wat was vóór den oorlog. Kunnen wij bij die reconstructie meteen enkele groeifoutjes corrigeren, des te beter, maar we moeten stellig niet een geheel nieuw ontwerp gaan maken. Wij kunnen er zeker van zijn, dat de Indische samenleving verheugd en dankbaar zal zijn, als zij zich, na redelijken tijd, terugvindt zooals zij in 1941 was, met haar herstelde groeiëracht en dus met haar vermogen zich harmonisch verder te ontwikkelen.

Ziedaar, zoo dunkt het mij onze naastbijliggende plicht onze taak; onze Nederlandsche taak. Elke goed bewerkte westersche mogendheid kan het materiele herstel ter hand nemen en in technischen zin tot een goed einde brengen. Daarvoor zijn noodig technici op elk gebied, productiemiddelen en grondstoffen. Er zijn naties die hierover in ruimere mate beschikken dan wij. Ik doel hierbij op het materieel herstel in engeren zin, rationeel opgezet, met de bedoeling om Indië zoo spoedig mogelijk te doen zijn het land dat weer verschillende voor de wereld-economie onontbeerlijke grondstoffen voortbrengt.

Wij moeten ons vooral niet inbeelden, dat wij de eenigen zijn die dat kunnen. Maar wij zijn wel het eenige volk op de geheele wereld, dat dit tot stand zal kunnen brengen met inachtneming van den eisch welke vooropgesteld moet worden, omdat wij het eenige volk zijn dat de sociale structuur van Indië heeft doorgrond, het eenige volk dat sinds vele geslachten regelmatig een deel van zijn werkelijke „élite” heeft afgevaardigd om van die structuur deel uit te maken, daarmee te vergroeiën. Wij zijn het eenige volk dat kan voorkomen, dat van Indië gemaakt wordt een internationaal exploitatiegebied, waarin nog slechts plaats is voor exploitanten en geëxploiteerden, voor een gering aantal ondernemers en een miljoenenmassa van verpauperde proletariërs. Wij zijn het eenige volk, dat weet, hoe de Indische samenleving in elkaar zat vóór de Japansche krijgers en de waarschijnlijk nog bruter optredende Japansche administratie haar verstoorden, het eenige volk dus, dat weet hoe deze samenleving evolueerde, en naar welke vormen zij streefde. Wij zijn het eenige volk, dat aanvoelt, welke constructie wij zullen moeten oprichten op de ruïne welke de Japanners zullen achterlaten, opdat, na een onvermijdelijke overgangperiode, waarin van overheidswege veel moet worden bevolen en verboden, het vrije leven zelf het vakwerk kan invullen en het gebouw kan voltooiën, naar Indischen smaak, een gebouw dat westersche rationalisten misschien vreemd zal aandoen,

maar waarin het voor den Indischen mensch goed zal zijn te wonen, een gebouw dat niemand zal benauwen, omdat het ruim en luchtig is, en plaats zal bieden aan elkeen, overeenkomstig de rijk geschakeerde persoonlijke behoeften en verlangens.

Dat is onze plicht en onze taak in de eerste plaats. Door niets en door niemand ter wereld mogen wij ons laten verleiden bij de zgn. „rehabilitatie” van Indië deze primaire plicht te verzaken. Er staat méér op het spel dan het snel bereiken van recordproducties. Het gaat om het weer oprichten van een platgetreden samenleving die evenveel recht van bestaan heeft als iedere andere, die de waarborgen inhield voor het individueele geluk harer leden. Wat is daarvoor noodig? Niets anders, maar ook niets minder, dan dat Nederland, algezien natuurlijk van al degenen, die aan de militaire bevrijding van Indië zullen deelnemen (doch daarover handelt dit opstel niet), naar Indië afvaardigt het beste wat het heeft te bieden, de beste bestuurders en ambtenaren in al hun verscheidenheid, maar ook de beste niet-ambtenaren, technici, landbouwkundigen, kooplieden, beoefenaars der vrije beroepen, opdat het onontbeerlijke persoonlijke initiatief, begrensd en bewaakt door een wijze en op deze punten eveneens deskundige Overheid, zich als vanouds kan ontplooiën. Deze frissche Nederlandsche groep zal de terneergeslagen Indische samenleving activeeren in al hare sectoren. Zij zal daarbij gebruik moeten maken van de ervaring van „oud-gasten”, die zich in beperkten getale bij haar zullen moeten voegen, niet omdat alles een slaafsche navolging zal moeten worden van wat eens was, maar wel omdat niets van het vele goede teloor mag gaan. Zoo modern en zoo conservatief moeten wij zijn. Indië kan het zich nu, minder dan ooit, veroorloven kostbare ervaring overhoord te gooien. Op deze wijze komt in figuurlijken en in letterlijken zin nieuw bloed in de Indische samenleving, nieuw bloed dat zoo geducht noodig zal zijn, óók om Indië eens weer te doen zijn de groot-producent van veel waaraan de wereld behoefte heeft. Want onze groote productie was nu eenmaal niet het gevolg van een alleen op het rationeële toegespitste voortbrengingsmethode, maar van een productiewijze welke ten volle rekening hield met de vermogens en verlangens van een zich vrij ontwikkelende, naar boven strevende samenleving.

Dit is onze plicht. Dit is onze taak. Maar het is ook ons recht. Het is ons recht om dezen arbeid op ons nemen, omdat wij sinds jaar en dag, als volk, met dezen arbeid bezig waren toen ons de werktuigen uit de handen werden geslagen. Met dien arbeid zijn wij vertrouwd en hij had reeds, naar het getuigenis van alle tot oordeelen bevoegden, fraaie vruchten gedragen. Het is ons recht om in de Indische samenleving ten spoedigste onze landgenooten te vervangen, die het Japansche geweld niet overleefden en hen, die voor arbeid in de tropen niet meer geschikt zullen blijken te zijn, het is ons recht de Nederlandsche tranche in de gevarieerde Indische samenleving weer op sterkte te brengen, óók in het belang van die samenleving zelve, die de Nederlandsche leiding niet kan ontberen, wederom, nu minder dan ooit, want die samenleving is het product mede van onzen arbeid, van onze liefde voor het land, van ons genie. Dat recht moeten wij handhaven tegenover elkeen die het ons betwist. Móeten, want zonder dit werk voor Indië kunnen wij niet leven, ook al zou één of andere rationalistische exploitatiemethode wellicht een stroom van goud naar ons land leiden.

G. A. Ph. WEIJER.

INTERNATIONALE ECONOMISCHE SAMENWERKING.

Voorzover dat nog nodig was, heeft de oorlog ons het bewijs geleverd — en welk een afzichtelijk bewijs —, dat er aan internationale samenwerking veel ontbrak. Wil de wereld nog kans hebben, in de toekomst een draaglijk lot deelachtig te worden, dan zal dat anders moeten worden;

daarvan is men nu wel overtuigd. Daarbij gaat het dan niet alleen om economische samenwerking, zelfs niet in de eerste plaats; de economische problemen zijn minder belangrijk geworden dan de militaire, de politieke en de geestelijke in het algemeen; doch niettemin zullen ook zij om oplossing vragen en op den duur zal hun relatieve belang misschien weer groeien. Het ligt echter voor de hand, dat wij in dit tijdschrift aan het economisch aspect der internationale samenwerking de volle aandacht geven. In dit artikel zal getracht worden de zeer grote lijnen van de hier rijzende vraagstukken te bezien. Grote lijnen ook in de zin van vraagstukken van de lange baan; op de onmiddellijke na-oorlogsvraagstukken wordt niet ingegaan. In latere artikelen moge worden ingegaan op onderdelen.

Internationaal-economische doeleinden.

Uitgangspunt voor de beoordeling van de noodzaak van internationale economische samenwerking is het doel, dat met en door het internationale economische leven moet worden nagestreefd; men neme voor een ogenblik met de fictie genoegen, alsof dit internationale economische leven inderdaad van één punt uit kan worden bezien. De ruimte laat voorts niet toe, dit doel tot in zijn fundamenten te onderzoeken; wij hopen dat te anderer plaatse te doen. Wij stellen als uitkomst van zodanig onderzoek — doch naar ons gevoelen ook voor velen direct aanvaardbaar — het doel als volgt:

- a. een zo groot mogelijke productie;
- b. een zo stabiel mogelijke productie;
- c. een verdeling der productie, die tot zo min mogelijk tegenstellingen en conflicten leidt, zowel sociaal als internationaal;
- d. een zo gering mogelijke gelegenheid tot conflicten ook op andere wijze.

Natuurlijk kan men naast deze hoofddoeleinden er nog vele andere stellen; naar onze mening zijn de hiërboven geformuleerde echter inderdaad de belangrijkste.

Het eerste punt kan men ook met het thans zeer vertrouwde woord van de „volle bezetting” karakteriseren. Zou het in de letterlijke zin worden verwezenlijkt, dan zou punt b. daardoor overbodig worden. Een volkshuishouding, die steeds zijn maximale productie voortbrengt, is daarmee automatisch stabiel; het optreden van een crisis wil immers juist zeggen, dat er een min of meer ernstige onderbezetting optreedt.

Er zijn zeer gewichtige redenen om het punt der volle bezetting als het belangrijkste doel voorop te stellen; na de ernstige depressieperioden en de in de oorlog mogelijk gebleken verhoging der productie kan men, zeker met de behoeften van de wederopbouw voor ogen, doch ook daarna, niet opnieuw werkloosheid in belangrijke omvang tolereren.

De economische theorie toont de principiële mogelijkheid aan van een althans praktisch volle bezetting; aan haar kunnen de richtlijnen worden ontleend voor een benadering van het doel. Wij komen op dit punt nog even terug, doch moeten het in hoofdzaak voor een andere gelegenheid reserveren.

Punt c. van de doelstelling geeft, in één formule, het sociale zowel als het internationale vraagstuk weer. De verdeling van het product over de verschillende klassen dient zodanig te zijn, dat aan bepaalde elementaire eisen van rechtvaardigheid voldaan is. Deze gedachte is ons langzamerhand vertrouwd geworden, al is er nog aanzienlijk meningsverschil mogelijk over wat de juiste verdeling is. Dit is echter duidelijk: het vinden van de juiste verdeling is een conditio sine qua non voor de tegenwoordige maatschappij en men ziet dit ook algemeen in.

Men kan nu een soortgelijke eis ook op internationaal gebied stellen, al is hij hier van aanzienlijk geringere betekenis. Er is nl. een zekere tegenstelling tussen rijk en arm, ook onder de volkeren. Te willen zeggen, dat het deze tegenstelling is, die tot de oorlog heeft geleid, is onrealis-

tisch; doch dat een deel van de tegenwoordige en eventuele toekomstige spanningen met deze tegenstelling samenhangt, is duidelijk. Met name het Japanse vraagstuk heeft een zodanige inslag, naast geheel andere elementen.

De tegenstelling is echter op zichzelf reeds een probleem, dat om oplossing vraagt. De ellende van grote delen der Chinese en Brits-Indische bevolking is een economisch vraagstuk van de eerste orde en oplossing daarvan behoort tot de taak van vooruitziende regeerders en leiders van het economische leven. Om verschillende redenen is een politiek van verkleining der verschillen in levensstandaard tussen de verschillende landen dan ook een punt van wijs beleid te achten.

Punt d. behoeft, als doel, geen nadere toelichting.

De genoemde doeleinden zijn van elkaar niet geheel onafhankelijk. Het verwezenlijken van het ene punt zal soms de verwezenlijking van een ander punt in gevaar brengen. Een zeer hoge productie kan niet stabiel zijn. Een volkomen rechtvaardige verdeling schaadt wellicht de productiviteit. In feite zal het er dus op aankomen, de gestelde doeleinden zo veel mogelijk te benaderen, zonder dat men kan verlangen, ze ten volle te bereiken.

Een programma.

Op deze doelstellingen kunnen de hoofdlijnen van een programma worden gebaseerd. Als vanzelfsprekend nemen wij daarbij aan, dat datgene, wat „vanzelf” tot stand kan komen — door de zelfwerkzaamheid van onderdelen —, niet nog eens onderwerp van bewuste politiek behoeft te zijn. Gezien nu de ervaring van het verleden over wat er „vanzelf” tot stand is gekomen en op grond van ons theoretisch inzicht omtrent wat er vanzelf tot stand kan komen, stellen wij als onze conclusie over een dergelijk programma het volgende.

Het belangrijkste ter bereiking van de gestelde doeleinden ligt ongetwijfeld in wat men, met een ruime interpretatie, mag noemen een *goede conjunctuurpolitiek*. Daaronder verstaan wij dan een regulering van het totale volume der productie. Wij menen, dat deze regulering niet behoeft te zijn een in details voorschrijven aan de afzonderlijke bedrijfshuishoudingen, wat zij hebben te doen en te laten; geen oorlogseconomie of volledige planhuishouding. Deze conjunctuurpolitiek — in de ruime zin — is niet het onderwerp van dit artikel. Wij gaan er dus ook niet op in. Hier zij slechts opgemerkt, dat zij in hoofdzaak een nationale aangelegenheid van de grote landen is. Indien de Verenigde Staten, Engeland, Rusland, China en Duitsland bijv. een behoorlijke nationale conjunctuurpolitiek zouden weten te voeren, zou het voor de overige landen niet zeer moeilijk zijn om ook hun bedrijvigheid op hoog peil te houden en te stabiliseren.

Daarom staan, zo gezien, de internationale economische vraagstukken achter bij de nationale; zij staan op de tweede plaats. Toch zijn zij geenszins van belang ontbloot. Want, zoals wij nog nader hopen te memoreren, er moeten toch zekere eisen aan de internationale samenwerking worden gesteld, wil men ook dit eerste doel: dat van één hoge en stabiele bedrijvigheid, benaderen.

Daarnaast heeft de internationale economische samenwerking een zelfstandige betekenis, in het bijzonder, wanneer men zich het doel: internationale spanningen te verkleinen, voor ogen stelt. Wij denken hier dan onder andere aan de reeds genoemde verkleining van de verschillen in levensstandaard, tussen de verschillende volken; doch daarnaast ook, en vooral, aan het wegnemen van die elementen van willekeur in de internationale economische samenleving, die zo gemakkelijk conflicten kunnen uitlokken.

De daartoe gewenste concrete maatregelen willen wij rangschikken naar de vormen van economische betrekkingen, die er tussen de volken bestaan. Er is nl. ten eerste het *lopende handelsverkeer* en daarnaast het *kapitaalverkeer*. Dat er behalve transfer van kapitaal ook transfer van

andere productiefactoren (arbeid en grondgebied) kan plaats hebben, laten wij, als van minder belang, buiten beschouwing. Zowel bij het handels- als bij het kapitaalverkeer kan men onderscheiden tussen de reële of goederenzijde en de nominale of geldzijde der vraagstukken; met deze laatste doelen wij op de betalingstechnische zijde. Zodoende verdelen wij de stof in:

- I. De reële zijde van de internationale betrekkingen.
 - A. Lopend handelsverkeer.
 - B. Kapitaalverkeer.
- II. De betalingstechnische zijde der internationale betrekkingen.

Wij gaan nu zien, welke eisen aan deze drie aspecten van het internationaal economisch verkeer moeten worden gesteld om de gestelde doeleinden zo dicht mogelijk te benaderen.

Het lopende handelsverkeer.

In grote lijnen heeft men hier de keuze tussen vrijhandel en de verschillende vormen van protectie, waaronder wij zowel de heffing van invoerrechten als het toepassen van contingenteringen in welke vorm ook, verstaan. Wij menen, dat, *wanneer men tenminste mag aannemen, dat het programmpunt der volle bezetting in redelijke mate verwezenlijkt zal worden*, de argumenten voor een onbelemmerde handel weer aan kracht hebben gewonnen. Er is toch immers geen twijfel aan, dat, *volle bezetting vooropgesteld*, vrijhandel tot de grootste productie leidt, ook voor elk land afzonderlijk. Elke productieve eenheid presteert dan datgene, waarvoor zij relatief (in vergelijking tot wat voor andere prestaties zij kan verrichten) het geschiktst is. Afwijkende stelsels — van protectie, contingentering e.d. — zijn, onder vooropgestelde volle bezetting, slechts te motiveren met groepsbelangen. De zaken liggen anders, wanneer, zoals in de tijd van de grote depressie, volle bezetting geen feit is. Dan kan het, om in een beperkt gebied die volle bezetting wel te verwezenlijken, nuttig zijn om van de vrijhandelsprincipes af te wijken. Hetzelfde geldt voor een ander belangrijk argument tegen vrijhandel, n.l. de invloed der vaste kosten op prijsbederf, dumping, e.d. Ook dat argument verliest aan kracht, wanneer men, de volle bezetting mag vooropstellen: De bijzondere betekenis van dit eerste door ons gestelde doeleinde wordt daarmee nog eens extra belicht.

Wij zouden ons pleidooi voor vrijhandel nog aldus op de jongste ervaringen kunnen baseren: veel onheil is geschied, in de jaren twintig en dertig, door de willekeur op handelspolitiek gebied, die mogelijk was, omdat de soevereine staten hier autonoom optraden.

In overeenstemming met het bovenstaande zal men bij nader onderzoek bemerken, dat in de discussie wel voorgestelde stelsels van „geordend ruilverkeer” geen andere principiële grondslag dan die van de vrijhandel hadden. Het is daarbij betrekkelijk onverschillig, of men zich nu werkelijk deze vrijhandel wil denken als een handel, door van elkaar losstaande individuele handelaren gedreven, dan wel als een, door georganiseerde groepen geleid, waarbij eventueel voor een jaar tevoren contracten worden afgesloten, opdat de situatie niet op elk moment door onzekere factoren wordt bedreigd.

Essentieel is niet, of er geen organisatie bestaat, doch voornamelijk, of er al of niet invoerrechten worden geheven en of er al of niet monopoliewinsten worden gemaakt. Het is voor de afwezigheid dezer beide, dat wij — in principe, met een zekere overgangstermijn — pleiten. Zo is het dus ook denkbaar, dat een land als Rusland aan een dergelijk handelsverkeer zou deelnemen.

Spraken wij hierboven van georganiseerde groepen, zo doelde dat op bedrijfsorganisatie binnen één land. Deze zullen toch ook immers, wanneer zij aan het internationaal handelsverkeer deelnemen, zich in de regel geen monopoliegestes kunnen veroorloven — enkele uitzonderingsgevallen daargelaten, die onder het nu volgende ressorteren. Het wordt

andere, wanneer de organisatie een internationale particuliere marktbeheersing is, die wij als een internationaal kartel kunnen betitelen. Deze kunnen zich uiteraard wel monopoliewinsten verschaffen; hierop is overheidscontrole nodig en deze vormt een afzonderlijk onderwerp voor internationale samenwerking der regeringen.

De vraag moet nu worden gesteld: vereist het verwezenlijken van internationale vrijhandel enige vorm van internationale samenwerking? Is hij niet juist steeds de uitdrukking geweest van het stelsel van het *laissez-faire*? Dat is hij geweest; doch onder de tegenwoordige omstandigheden kan hij alleen door doelbewuste samenwerking van regeringen worden verkregen. Zodra de regeringen zich niet meer uit innerlijke overtuiging onthouden van ingrijpen in het handelsverkeer (en wanneer is dit eigenlijk het geval geweest?), dient hun deze houding door een internationaal opgelegd te worden opgelegd en hier is er dus de noodzaak van een internationale samenwerking. Deze noodzaak is er, zoals gezegd, ook, wanneer men controle op internationale kartels als gewenst erkent.

Het kapitaalverkeer.

Wij zien de belangrijkste functie van het kapitaalverkeer in de mogelijkheid tot *verkleining der verschillen in levensstandaard*, die het meebrengt. Deze verschillen in levensstandaard zijn, zoals gezegd, een bron van conflicten.

Weliswaar bestaan er op dit terrein misverstanden. Velen menen, dat de lage lonen in de Oosterse landen een bedreiging vormen van de levensstandaard der welvarender landen. Dit is slechts waar in tijden van depressie. Bij redelijk volle bezetting is een laag loon in China zolang geen bedreiging van een Nederlands loon, als de arbeidsproductiviteit hier maar voldoende boven die in China staat.

De werkelijke bron van conflicten, ligt in het simpele feit, dat de levensstandaard van den Oosterling voor hem zelf op den duur onrechtvaardig zal gaan schijnen naast de welvaart der Westerse landen. Men kan dit verschil niet opheffen door te decreteren, dat dan de Chinese boer en arbeider maar meer moeten verdienen.

Het hangt hiermee samen, dat er grote verschillen zijn in de hoeveelheid grond en kapitaal, die per hoofd beschikbaar zijn in de verschillende landen, waardoor de productie per hoofd in de Oosterse landen afschuwelijk laag is. Het onderscheid in welvaart kan slechts duurzaam worden verkleind, indien de arme landen meer kapitaalgoederen te hunner beschikking hadden. De geringe kapitaalvorming in die landen is echter ten dele een gevolg van de geringe welvaart. Er is dus een vicieuze cirkel, die doorbroken moet worden. Dat kan door grote kapitaalexport uit de rijkere naar de armere landen. Deze kapitaalexport zou het probleem der volle bezetting in de welvarender landen aanzienlijk vergemakkelijken. Het zou ook het rendement van het kapitaal vergroten, aangezien dit in de kapitaalarme landen hoger is dan in de kapitaalkrijke.

Kapitaalexport had in de negentiende en het begin der twintigste eeuw in vrij belangrijke mate plaats. Na de vorige oorlog verminderde hij, mede door het toenemen van de oude moeilijkheid, die aan deze export steeds eigen was, het risico, als gevolg van ongeregelde toestanden in de kapitaalvragende landen. Er is hier een nieuwe belangrijke aangelegenheid voor internationale samenwerking: het verkleinen dezer risico's door aan de ene kant het verlenen van zekere garanties aan kapitaalverstrekkers en door aan de andere kant bevordering van een geregelde gang van zaken in de bedoelde landen. Wil men dit streven in voor den economie oude vertrouwde klanken formuleren, dan kan men spreken van een bevordering van het markt-overzicht en het wegnemen van storende wrijvingsverschijnselen. Het is een gemengd economisch-politiek doel, aan welker politieke kanten wij hier geen aandacht zullen kunnen schenken.

Het betalingsverkeer.

Niet alleen het reële verkeer tussen de volken, doch ook de nominale uitdrukking daarvan, het betalingsverkeer, dient aan zekere voorwaarden te voldoen, om een verwezenlijking onzer doeleinden niet in gevaar te brengen. Het is in de periode tusschen de twee wereldoorlogen genoegzaam gebleken, tot welk onheil het slecht functioneren van het betalingsverkeer op zichzelf reeds kan leiden. De ineenstorting van het Duitse betalingsverkeer in 1923, de autonome wijzigingen in de wisselkoersen na 1930, zoals de val van het Engelse pond en de dollar, de autonome beperkingen van het déviezenverkeer door Duitsland na 1933, zij alle hebben vele schadelijke gevolgen gehad voor de wereldhandel en het wereldkapitaalverkeer. Zij hebben mede geleid tot crises en tot stagnatie in de ontwikkeling. Voor een deel hadden zij kunnen worden voorkomen door zuiver technische maatregelen, zoals grotere reserves en internationale samenwerking. Voor een ander deel lagen de oorzaken dieper; zo was voor de Duitse débâcle van 1923 de hoogte der herstelbetalingen, zowel als de Duitse financiële politiek, mede verantwoordelijk; de val van het Engelse pond in 1931 hing o.a. samen met de verstarring van het loonpeil in dat land, of — van de andere kant bezien — met de te hoge stabilisatie van het pond in 1925.

Het scheppen van permanente reserves onder internationaal beheer; het beperken van de autonomie der afzonderlijke landen en het bevorderen van de juiste keuze der na-oorlogspariteiten zijn enige zuiver technische middelen, die hier kunnen helpen en wederom vragen om een goede internationale samenwerking. Een gezonde regeling van schulden en herstelbetalingen zijn enige meer fundamentele middelen, die eveneens moeten worden te baat genomen en al evenzeer internationaal overleg vergen.

Wat de keuze van de na-oorlogskoersen der diverse munteenheden aangaat, kan men in het algemeen aannemen, dat door een juiste keuze een evenwicht in de betalingsbalans van een gegeven land kan worden bereikt. Nadere studie van dit evenwicht onder uiteenlopende condities heeft ons echter tot het inzicht gebracht, dat zulk een evenwicht niet steeds op deze wijze kan worden bereikt. Het zou te ver voeren om in dit artikel op de details van deze kwestie in te gaan. Men dient er echter op verdacht te zijn, dat door regeling van de koers alleen niet steeds een evenwicht kan worden gevonden¹⁾.

In dezelfde richting wijst trouwens één der uitkomsten van de discussies over de Duitse inflatie van 1921—'23: een evenwicht in de betalingsbalans kan niet los gedacht worden van een gezonde regeling van het geldwezen in het land in kwestie.

Een internationaal machtscentrum.

Uit het voorgaande volgt, dat, ter verwezenlijking van wat wij als doeleinden zien van een gezond internationaal productiestelsel, internationale samenwerking op een aantal punten nodig is; sommige ook der negatieve eisen, die wij meenden te moeten stellen, kunnen slechts worden verwezenlijkt als er is een internationaal machtscentrum op economisch gebied — wellicht meer dan één zo'n centrum —, waardoor de autonomie der afzonderlijke staten wordt beperkt.

Men kan dit ook aldus uitdrukken, dat er enige *internationaal-economische ordening* nodig is. Wij zijn niet van mening, dat op alle gebied ordening door gedetailleerd ingrijpen der Overheid — nationaal of internationaal — nodig is. Wij zijn zelfs geneigd te stellen, dat er in sommige binnenlandse economische aangelegenheden meer dan nodig geordend is. Wanneer wij dan nu toch op internationaal gebied bepaalde punten van ordening aanbevelen, is dat aldus te begrijpen. Er is in meer dan één opzicht meer aanleiding tot ordening op internationaal dan op nationaal terrein. Op internationaal terrein is er, ten eerste,

groter kans op *willekeur*, zolang er geen internationale autoriteit de souvereiniteit der afzonderlijke staten beperkt. De *onoverzichtelijkheid* van bepaalde markten — bijv. de kapitaalmarkt — is, ten tweede, op internationaal terrein, veel groter dan op nationaal terrein. Ordening van de *wisselkoersen* is, ten derde, in zekere zin de oudste ordening, die er bestaat; de gouden standaard betekent een prijszetting voor het goud door de Overheid; zij was nodig, omdat reeds zeer vroeg gebleken was, dat vrije prijsvorming hier geen heil bracht. Ten vierde zou men kunnen opmerken, dat verschillende vormen van ordening — bijv. die der grondstoffenmarkten — slechts zin hebben, wanneer zij internationaal geschieden.

Een internationaal centrum, met economisch-politieke macht bekleed, is dus gewenst; eventueel met verschillende organen voor afzonderlijke onderwerpen. Zoals men weet, zijn in die richting ook reeds een aantal projecten uitgewerkt: voor een Internationaal Egalisatiefonds, voor een Internationale Financieringsmaatschappij en mogelijk nog andere, die ons nog niet bekend zijn. Over veel, wat op dit gebied reeds is gedaan, kan men zich van harte verheugen. Men mag daarbij hopen, dat in de één of andere vorm ook het vroegere Volkenbondssecretariaat, dat in de laatste vier jaren voortreffelijk werk heeft gedaan op het gebied van internationaal economisch onderzoek, vooral t.a.v. de handelsbetrekkingen, weer wordt ingeschakeld. Van bijzonder belang zal de hoeveelheid macht zijn, waarmee men deze organen toerust. Deze was in het verleden veel te gering; daarover kan geen meningsverschil bestaan.

Nederland en de internationale samenwerking.

Wij zijn hiermede gekomen tot het punt, waaraan wij tenslotte nog enige verdere aandacht wilden schenken, n.l. de verhouding van Nederland tot de vraagstukken van internationale economische samenwerking. Ten aanzien van internationale samenwerking in het algemeen reeds kan men zeggen, dat deze thans voor kleine landen een kwestie van „to be or not to be” is. En ofschoon de ter zake kundige Nederlanders, wanneer zij zich op internationaal gebied bewogen, door hun objectieve kijk veelal nut hebben gesticht, kan men niet zeggen, dat het Nederlandse publiek in internationale zaken sterk meeleeft. Men leidde hier gaarne zijn eigen leven, dat soms buiten de realiteit stond. Het is reeds vaak gezegd, dat ons land een internationale missie heeft; deze, zienswijze kan gerust wat meer uitgewerkt en gepropageerd worden.

Hoe staan wij nu t.a.v. de hierboven behandelde bijzondere punten van economische samenwerking met andere volken?

Wat de *handelspolitiek* betreft, geen land kan er meer naar verlangen, dat deze zich weer meer, *een goede conjunctuurpolitiek in de grote landen vooropgesteld*, in de richting van vrijhandel zou ontwikkelen dan juist ons land. In de afgelopen decennia hebben juist wij ook te lijden gehad onder de willekeur van handelspolitieke maatregelen onzer afzetgebieden. Wij kunnen in veel opzichten verlangen naar een internationale economische krachtmeting zonder kunstmatige bevoorrechtiging van sommigen. Indien ons dit ernst is, zullen wij dat standpunt echter ook t.a.v. het Verre Oosten en in het algemeen t.a.v. landen met lagere lonen moeten innemen. Slechts door werkelijke superieure prestaties moeten wij de concurrentie tegen deze landen trachten vol te houden; niet door afwerende maatregelen. Dit alles echter op de hierboven reeds met nadruk gestelde, voorwaarde, dat er in de grote landen ernst gemaakt wordt met het programmpunt der volle bezetting en ook wij daartoe, door een moderne conjunctuurpolitiek, ons steentje bijdragen. Zou dit niet het geval zijn, dan is er geen tegenstand mogelijk tegen de betogen voor ordening van onze invoer in de zin van contingentering.

Wat het *kapitaalverkeer* aangaat, wij mogen verwachten, dat wij na de periode van wederopbouw weer tot de kapitaalrijke landen gaan behoren. Een meer geordende kapi-

¹⁾ Vgl. J. Tinbergen, „Labele en indifferente evenwichten in economische stelsels”, „De Economist” 1941, blz. 561.

taalexport met daaraan verbonden afzet onzer productiemiddelenindustrie zal dus ook voor ons land een steun voor de werkgelegenheid kunnen zijn. En als kapitaalrijk land hebben wij mede de verantwoordelijkheid t.a.v. de kapitaalarme landen te dragen, waarvan sprake was. Een bijzonder aantrekkelijk nevenaspect van deze kwestie is voor ons land, dat wij binnen de grenzen van ons eigen Rijk deze verantwoordelijkheid te dragen hebben; tot ons Rijk behoort een belangrijk stuk Oosters, kapitaalarm gebied: Indonesië. Het Nederlandse Rijk is in dit opzicht een microkosmos, een evenbeeld van de wereld, in verkleinde afmetingen.

Moge met de politieke evolutie ook de economische versneld worden; moge het gehele Nederlandse volk ook in deze zin verantwoordelijkheid gevoelen voor Indonesië, dat het doelbewust medewerkt aan de verhoging van de levensstandaard aldaar door kapitaalexport. Wij kunnen op deze plaats de betekenis der hier liggende mogelijkheden slechts aanstippen; een nadere uitwerking moet weer achterwege blijven.

En wat tenslotte het *betalingsverkeer* betreft, ons land heeft nog te smartelijke herinneringen aan de tijd, toen, als gevolg van de devaluatie van pond en dollar, de economische toestand hier slechter en slechter werd, om niet van harte te hopen, dat in de toekomst dergelijke verrassingen achterwege zullen blijven. Internationale samenwerking ook op dit punt heeft in Nederland altijd op het programma gestaan. Het streven naar devaluatie van de gulden na 1931 is hiermee niet in strijd: dit is pas opgekomen, toen bleek, dat de val van het pond een voldoende feit was en, bij de gegeven structuur der maatschappij, de gevolgen door „aanpassing” niet snel genoeg konden worden afgewend.

In zekere zin een samenvatting van het bovenstaande is het laatste en o.i. belangrijkste argument, dat ten gunste van een internationale economische samenwerking in Nederlands belang geldt: een hoge en stabiele welvaart — het doel van elke conjunctuurpolitiek in de ruimere zin — wordt gemakkelijker verkregen, indien er een hechte internationale samenwerking bestaat, dan wanneer elk land op zichzelf is aangewezen. Als Nederlanders hebben wij dus alle redenen om op deze samenwerking te hopen en om er onze krachten aan te geven.

J. T.

KAPITAALSCHAARSCHTE EN WEDEROPBOUW II.

Noodzakelijkheid van een gemiddeld geringeren graad van kapitaalintensiviteit van het productieapparaat.

Het eerste gedeelte van dit artikel besloot met de conclusie, dat de door den oorlog verarmde en van een groot deel van haar kapitaalgoederen en subsistentiemiddelen beroofde wereld opnieuw de „grondwet van de schaarschteeconomie” — volgens welke iedere (her)investeering in kapitaalgoederen in eerste instantie slechts kan geschieden ten koste van een geringere consumptiemogelijkheid in de nabije toekomst — zal moeten leeren verstaan en toepassen. De vraag is thans, waarin deze toepassing, zoowel voor de wereld in haar geheel beschouwd als, meer in het bijzonder, voor een land in een positie, als het onze, in concreto zal moeten bestaan.

Het antwoord op deze vraag is, in het licht van het in het voorafgaande deel van dit artikel besprokene, in beginsel eenvoudig: nl. in een aanpassing van de productietechniek aan de gewijzigde verhouding tusschen enerzijds het verminderde kapitaalgoederenfonds en anderzijds het — weliswaar door de verliezen aan menschenlevens als gevolg van den oorlog eveneens gedaalde, maar in verhouding toch veel minder afgenomen — aantal arbeidskrachten; dat wil dus zeggen, in een gemiddeld geringere kapitaalinvesteering per arbeider en een verschuiving

van de productietechniek in de richting van een, eveneens gemiddeld, korteren productieomweg. Om het populair uit te drukken: onze vernielde steden zullen, althans voorloopig, niet met wolkenkrabbers en moderne flatgebouwen, maar met noodwoningen en noodwinkelpanden van relatief korten levensduur moeten worden opgebouwd, en in den landbouw — om ons tot dezen eenen bedrijfstak te bepalen — zullen voorloopig naar verhouding minder tractoren en meer kruiwagens moeten worden gebruikt dan vóór den oorlog, zelfs al beteekent dit een geringere productief rendement per arbeider of per hectare bebouwd grond. Het feit, dat de tractoren productiever zouden zijn, wordt hierbij dus niet ontkend, maar de grondstoffen en arbeidskrachten, benodigd om ze te maken, zijn elders — d.w.z. in de productieprocessen met een korteren omweg — nog dringender noodig.

Een verdere consequentie is, dat ieder productiemiddel, dat wij nog hebben, tot het uiterste zal moeten worden uitgebuit, eer het door een nieuw wordt vervangen, ook al is het niet meer „modern”, of wel zoodanig beschadigd of versleten, dat het in een meer normalen tijd allang door een nieuw zou zijn vervangen. Hierop is in de afgelopen jaren vooral door wijlen prof. G. Cassel terecht sterk de nadruk gelegd. Het goede vaderlandsche gezegde: „Men moet geen oude schoenen weggoien voor men nieuwe heeft”, geldt in dezen tijd niet alleen voor schoenen — waarvoor wel niemand het momenteel zal willen ontkennen! —, maar ook voor machines, gebouwen of welke andere productiemiddelen ook. Een van de gevaarlijkste — hoewel begrijpelijke — neigingen, waarvoor men zich bij den wederopbouw zal hebben in acht te nemen, is die, om, wanneer er ergens van een bepaald productieapparaat 70 of 80 procent verwoest is, nu maar meteen „schoon schip te willen maken” en ook de resteerende 20 en 30 procent af te breken, alvorens men met den herbouw op moderneren voet begint. Ook dit is een luxe, die een verarmde wereld als de huidige zich minder dan ooit kan veroorlooven. *Woekeren met al hetgeen ons is overgebleven* is in de tegenwoordige situatie meer dan ooit een onafwijsbare eisch.

Noodzakelijkheid van een selectieve toepassing.

Daaruit volgt echter al aanstonds, dat de hierboven aangegeven algemeene regel — vermindering van den gemiddelden graad van kapitaalintensiviteit van het productieapparaat — nooit in dien zin zal mogen worden opgevat, dat de kapitaalintensiviteit in alle productie-takken met een uniform percentage zou moeten worden gereduceerd. Dit ware nl. niet alleen technisch in vele gevallen onuitvoerbaar — verschillende productieprocessen kunnen immers alleen met een bepaalden graad van kapitaalintensiviteit worden doorgevoerd en zouden bij gebreke daarvan geheel moeten worden stilgelegd —, maar ook economisch in hooge mate irrationeel. Men denke bijv. slechts aan die bedrijven, waarvan de outillage, door welke oorzaken ook, gedurende den oorlog geheel of grootendeels intact is gebleven, en die men dus, door enkele aanvoer van grondstoffen, aanstonds weer op volle kracht kan laten draaien. In een dergelijk geval zou het vanzelfsprekend absurd zijn om aan den eenen kant dit apparaat ongebruikt te laten en anderzijds de beschikbare grondstoffen en arbeidskrachten aan andere, minder kapitaalintensieve en dus technisch minder rendabele, bedrijven toe te wijzen¹⁾.

Hetzelfde geldt ook, wanneer een bedrijf weliswaar niet geheel intact is gebleven, maar hieraan slechts enkele complementaire schakels ontbreken; ook dan zal het veelal verantwoord zijn deze ontbrekende elementen aan te vullen en dus den graad van kapitaalintensiviteit, zooals deze vóór

¹⁾ Tenzij in het — onwaarschijnlijke — geval, dat de apparatuur van het eerstgenoemde bedrijf ook voor andere en dringender doeleinden bruikbaar zou kunnen worden gemaakt, dan waarvoor het oorspronkelijk bestemd was; in dat geval zou deze „omshakeling” van de productiemiddelen de voorkeur verdienen.

den oorlog was, te herstellen. In het algemeen zal de vermindering van den graad van kapitaalintensiviteit niet moeten worden gezocht in het gedeelte van het productieapparaat, dat nog aanwezig is — deze apparatuur zal integendeel zoo volledig mogelijk dienen te worden uitgebuit —, maar vooral in dat deel, dat verloren is gegaan en in denzelfden of een anderen vorm hersteld moet worden. En ook hierbij zal men selectief te werk dienen te gaan, d.w.z. niet „domweg” en mechanisch op alle nieuwe investeringen een gelijk kortingspercentage toepassen, maar integendeel, de beschikbare hoeveelheid kapitaalgoederen zoodanig over de verschillende toepassingen verdeelen, dat — gegeven de eenmaal door de leiding van het economisch leven aanvaarde doelstellingen — het hoogst mogelijke rendement wordt bereikt. In het algemeen zal hierbij het zoogenaamde „marginale” of „differentieele” beginsel den doorslag dienen te geven: d. w. z. met betrekking tot iedere *additioneele* dosis kapitaalinvesteering zal de daarvan te verwachten *toeneming* van het rendement berekend of geschat moeten worden, en op grond hiervan het totale beschikbare kapitaalfonds (nog steeds in materieelen, niet in financiële zin gedacht!) aan de meest productieve bestemmingen worden toegewezen, terwijl de minder productieve worden uitgeschakeld.

Functie van prijzen en rentevoet bij de beoordeeling van productiviteit en rentabiliteit.

Een groote moeilijkheid bij de toepassing van deze — hier slechts zeer schetsmatig aangegeven — richtlijnen is deze, dat in een geleid economisch stelsel van het type, dat wij in den aanhef van het eerste gedeelte van dit artikel in het oog hebben gehad, de *prijzen* geen betrouwbare maatstaf meer vormen voor het vergelijken, d.w.z. het op een gemeenschappelijken noemer brengen, van den graad van productiviteit in de verschillende bedrijfstakken. Immers deze prijzen zijn „beheerschte”, door de leiding gedeceeteerde, prijzen, en vervullen daardoor niet meer de functie van barometer voor de grootere of geringere mate van schaarschte der verschillende artikelen. Eén van de grootste fouten, die de leidinggevendende instanties in een dergelijk stelsel kunnen begaan, is dan ook deze, dat zij de door haarzelve gedeceeteerde prijzen te zeer „au sérieux” zouden nemen, waar het de vergelijking van nut en offer, in verband met de keuze tusschen alternatieve investeringsmogelijkheden, betreft. Wanneer men eenmaal den weg heeft ingeslagen, die in den aanhef van het eerste deel van dit artikel werd geschetst, n.l. het in de plaats stellen van de eigen waardeeringsschalen van de Overheid voor die van de individueele economische subjecten, dan zal men dezen weg ook consequent ten einde moeten gaan, en overal, waar het om de vergelijking van nut en offer gaat, deze autonome waardeeringen van de Overheid voor de — thans niet langer representatieve — prijsverhoudingen in de plaats dienen te stellen²⁾.

Hetgeen hier van de prijzen in het algemeen werd opgemerkt, geldt in het bijzonder voor den éénen „prijs”, die in de vrije economie voor de keuze van den graad van kapitaalintensiviteit en de lengte van den productieomweg van beslissende betekenis is: den rentevoet. Deze is n.l. onder de huidige omstandigheden in bijzonder ernstige mate „vervalscht”, d. w. z. zij is, als gevolg van overheidsingrijpen (speciaal in de sfeer van de geldvoorziening), niet alleen hier te lande maar vrijwel overal ter wereld, aanmerkelijk lager dan met den werkelijken graad van kapitaalschaarschte overeenkomt. Ware dit niet het geval, dan zou hierin een belangrijke automatische rem tegen de toepassing van sterk kapitaalintensieve productiemethoden kunnen liggen, d. w. z. de selectie tusschen de nog wel en niet rendabele „de „marginale”

en de „sub-marginale”) investeringen zou dan tot stand komen, doordat de laatstgenoemden niet in staat zouden zijn deze hoogere rente op te brengen.

Nu zijn er ongetwijfeld tal van overwegingen, die voor het handhaven van een matig renteniveau, en vooral ook van een betrekkelijke stabiliteit in dit opzicht pleiten, en het hier opgemerkte moet dan ook niet worden opgevat als een pleidooi om den marktrentevoet inderdaad zoover te laten stijgen als met den huidige graad van kapitaalschaarschte zou overeenkomen. Dit zou n.l. een ernstige ontwrichting op de markt voor bestaande beleggingswaarden, en als gevolg hiervan belangrijke vermogensverschuivingen, tengevolge hebben, waarvan de economische „functie” zeer twijfelachtig zou zijn, vooral omdat er vrij groote eenstemmigheid bestaat over het feit, dat de invloed van een hoogere rente op den *omvang der nieuwe besparingen* slechts gering is. In zoverre is er dus weinig of geen reden om eenerzijds den nieuwen beleggers een hooge rente-opbrengst in den schoot te werpen en tegelijkertijd de oude beleggers — speciaal die in vast-rentedragende fondsen — in ernstige mate te dupeeren. Maar dit wil niet zeggen, dat men bij de calculaties omtrent de rentabiliteit van toekomstige investeringen nu ook blindelings op het kompas van een te lage rente zou moeten blijven varen. Integendeel, juist de geleide economie van het hier besproken type biedt de mogelijkheid om de miswijzingen in dit kompas welbewust te corrigeeren, d. w. z. om aan de *interne productiviteits- en rentabiliteitscalculaties, die door de leidende instanties zullen moeten worden verricht teneinde tot grondslag te dienen voor de toewijzing der investeringsvergunningen, intern een hooger rentevoet ten grondslag te leggen dan die, welke in feite op de kapitaalmarkt geldt.* Weliswaar zal ook een dergelijke calculatie niet mechanisch en onkritisch mogen worden toegepast, maar het intern rekenen met een rentevoet van stel 5 of 6 pCt. (of wellicht zelfs hooger), in plaats van 3 of 3½ pCt., zal stellig toch een nuttig hulpmiddel kunnen zijn om tot een andere en onder de huidige omstandigheden reëelere waardeering van de relatieve productiviteit en rentabiliteit van kapitaalintensieve tegenover minder kapitaalintensieve productiemethoden, en daardoor tot een meer rationeele selectie van de voor het oogenblik wel en niet toelaatbare investeringen, te geraken. Alleen die investeringen, welke den „test” van een hooger rentevoet — *doorgecalculeerd over de geheele lengte van den „productiekolom”* — kunnen doorstaan, zullen derhalve in eerste instantie voor verwezenlijking in aanmerking mogen komen, terwijl de overigen in het algemeen zullen moeten worden uitgesteld tot een tijd, waarin de kapitaalrijkdom van de wereld weer zal zijn toegenomen. Alleen op deze wijze kan een rationeele verdeling van het in totaal beschikbare kapitaalgoederenfonds worden verwezenlijkt of althans benaderd.

Gevolgen van een te lang gekozen productieomweg.

Welke zijn de consequenties, indien deze gedragslijn niet zou worden gevolgd, m. a. w. indien, bij het opstellen van het urgentieprogramma, een volgens de hier geschetste criteria te hooge graad van kapitaalintensiviteit zou worden gekozen?

Deze gevolgen kunnen van tweeërlei aard zijn, *al naarmate aan deze beslissing al dan niet tevens de welbewuste consequentie wordt verbonden, dat men met het beschikbare „fonds” dan ook langer moet toekomen*, m.a.w., dat de consumptie-quote per hoofd der bevolking van den aanvang af, in overeenstemming met den gekozen langeren productieomweg, op een lager peil dient te worden gesteld. Geschiedt dit laatste inderdaad, dan kan men zeggen, dat de leidinggevendende instanties ten volle de consequentie uit hun besluit hebben getrokken, en dus willens en wetens een lagere behoeftebevrediging in het heden, of in de nabije toekomst, hebben aanvaard ter wille van een kapitaalintensieven wederopbouw en dus een hooger

²⁾ Vgl. hieromtrent nader de inleiding van schrijver dezes voor de jaarvergadering van de Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek in 1943 („Het geldwezen in de geleide economie”).

productief rendement in een latere toekomst. Een dergelijke beslissing kan men eventueel — gezien den oogenblikkelijken nooddrift der bevolking — in *politiek* opzicht aanvechtbaar achten, maar van zuiver economisch standpunt verder geen kritiek worden uitgeoefend. Anders daarentegen in het (in de praktijk veel waarschijnlijker) geval, dat de leiding deze consequentie met betrekking tot het levenspeil in de meer nabije toekomst *niet* welbewust aanvaardt, en dus, gelijktijdig met de investeringen in relatie lange aankomelingswegen, niettemin de consumptie, althans aanvankelijk, op een in verhouding daartoe te hoog niveau handhaaft of althans tracht te handhaven. Dit is — en hierin schuilt in 'dit opzicht juist het grootste gevaar — vrijwel steeds voor een zekeren tijd mogelijk, zonder dat de spanningen, die hiervan op den duur het onvermijdelijke gevolg zijn, zich aanstonds doen gevoelen en aldus tot een verandering van koers dwingen. De situatie is te vergelijken met die van een karavaan in de woestijn of van een gezelschap bergbeklimmers, die de lengte en den duur van het af te leggen traject hebben onderschat en daardoor in den aanvang te roekeloos met de beschikbare hoeveelheden drinkwater en voedsel omspringen. Wordt dan naderhand het gebrek nijpend, dan kan het niet alleen noodzakelijk worden, de rantsoenen te verlagen — en wel *verder* te verlagen dan dit bij een van den aanvang af juist geschatte lengte en duur van den tocht noodig zou zijn geweest —, maar eventueel zelfs om den tocht op te geven en halverwege terug te keeren. Precies zoo in het productieproces: indien de productieomweg relatief te lang wordt gekozen in verhouding tot het beschikbare kapitaalgoederenfonds, en indien de „rantsoenen” (in den ruimsten zin) niet aanstonds hierbij worden aangepast, dan zal in een latere phase onvermijdelijk een acuut tekort ontstaan aan de kapitaal- en consumptiegoederen, die dan noodig zijn om eenerzijds de reeds aangelegde productieprocessen te voltooien, en gelijktijdig daarmede toch het aanvankelijk gekozen consumptieniveau onverminderd te handhaven. Is het eenmaal zoover gekomen, dan blijft als eenige mogelijkheid over het halverwege in den steek laten van de aangelegde kapitaalintensieve productieprocessen, en het alsnog — maar dan veelal met aanmerkelijke verliezen aan rendement — overschakelen op andere, minder kapitaal vereischende, productiemethoden.

Dit laatste is het typische beeld van een „overinvesteringencrisis”, zooals de wereld deze, na perioden van overspannen investeringsactiviteit, herhaaldelijk heeft beleefd, en waarvan met name de eerste crisis na den vorigen wereldoorlog — dus die van de jaren 1920 en 1921 — een sprekend voorbeeld vormde. *De in het voorgaande bepleite matiging in het tempo en vooral in de mate van kapitaalintensiviteit der herinvesteringen na den huidige oorlog heeft dan ook in wezen geen andere strekking dan om een herhaling van een crisis van dit type zooveel mogelijk te voorkomen.* Het feit, dat de investeringsactiviteit thans onder een krachtiger en effectiever overheidscontrole staat (dan tevoren, vormt op zichzelf tegen een dergelijke herhaling geenszins een voldoende waarborg; dit is slechts dan het geval, wanneer — hetgeen volstrekt niet vanzelfsprekend is — de in dit opzicht leidinggevende instanties welbewust de fouten weten te vermijden, waardoor het niet aan overheidscontrole onderworpen bedrijfsleven zich, in een stemming van ongefundeerd optimisme en, mede door een relatief te lagen rentevoet aangewakkerden, overmatigen investeringsdrang, periodiek heeft laten meeslepen. Hier toe is echter een zucht in den dieperen kapitaaltheoretischen samenhang, zooals wij dezen in het bovenstaande in korte trekken hebben trachten te schetsen, onontbeerlijk. Alleen wanneer dit inzicht door de desbetreffende instanties niet als een voor de praktijk onbelangrijk stuk „graue Theorie” wordt beschouwd, maar wanneer het voor hen tot levende werkelijkheid is ge-

worden, en er ook inderdaad naar wordt gehandeld, mag worden verwacht, dat de resultaten van de geleide economie in dit opzicht bevredigender zullen zijn dan die van het ongebreidelde particuliere initiatief tot dusver zijn geweest, en dat tevens — dit is de sociale keerzijde van het hier besproken economische probleem, wegens gebrek aan plaatsruimte, slechts met een enkel woord kan worden gewezen — ook een meer evenwichtige ontwikkeling op de arbeidsmarkt en een grootere mate van stabiliteit in de werkgelegenheid kan worden verwacht.

Consequenties voor de het zwaarst getroffen landen.

Deze voordeelen moeten echter, zooals hierboven werd uiteengezet, in den regel worden gekocht tot den prijs van een geringer technisch rendement (in bepaalde bedrijfstakken) dan bij een hooger en graad van kapitaalintensiviteit bereikbaar zou zijn, *maar dat — dit is de kern van het voorafgaande betoog — in wezen slechts zou worden bereikt ten koste van een geringer totale welvaart.* Dit geldt, zooals gezegd, in de eerste plaats voor de wereld als geheel, maar bovendien zeer in het bijzonder voor de landen waar, zooals te onzent, het kapitaalgoederenfonds in relatief sterkere mate dan elders door den oorlog is aangetast. Weliswaar is het voor deze landen — dit in tegenstelling tot de wereld als geheel — mogelijk, de scherpste kanten van het dilemma ten deele te verzachten, nl. in zoverre als de gelegenheid bestaat het acute tekort aan kapitaalgoederen en verdere „subsistentiemiddelen” te overbruggen door buitenlandse credieten of door andere vormen van kapitaalimport (zooals bijv. het „mobiliseeren” van onze buitenlandse beleggingen uit den tijd vóór den oorlog), maar de consequentie uit het in het eerste deel van dit artikel betoogde is echter, dat men zich ook omtrent deze overbruggingsmogelijkheden geen overdeden illusies dient te maken, daar immers het kapitaalgoederenfonds van de wereld als geheel evenzeer in ernstige mate is aangetast, zoodat zelfs de relatief rijkste landen, zooals de Vereenigde Staten, niet mogen worden beschouwd als een reservoir, waaruit de rest van de wereld in dit opzicht als het ware onbepert zou kunnen putten. Het gunstigste resultaat, dat langs den weg van internationale leeningen en soortgelijke operaties in dit opzicht kan worden bereikt, is, dat hierdoor de graad van kapitaalarmoede over de geheele wereld min of meer zal kunnen worden genivelleerd. Of deze nivelleering echter volledig zal kunnen zijn, blijft daarbij nog zeer de vraag. Voor een land in de positie als het onze is het bijv. geenszins zeker, of wij ons een kapitaalimport in de orde van grootte, die noodig zou zijn om een zoodanige volledige nivelleering tot stand te brengen, wel zullen kunnen veroorloven met het oog op de toekomstige positie van onze betalingsbalans en onze transeracapaciteit (rente en aflossing van eventueel op te nemen credieten, dan wel derving van revenuen uit c.q. te vervreemden buitenlandse beleggingen).

Voorzover dit niet het geval zou zijn — en de kans hierop lijkt mij verre van gering —, betekent dit dus, dat wij ons, althans voor de eerstkomende jaren, zullen hebben in te stellen op een graad van kapitaalschaarschte, die niet alleen *in absoluten zin* aanmerkelijk hooger is dan vóór den oorlog, *maar ook in relatieven zin hooger dan die in een groot deel van het ons omringende buitenland, met name de groote geallieerde landen.* In het licht van de voorafgaande beschouwingen wil dit zeggen, dat ook de graad van kapitaalintensiviteit van onze productie gemiddeld onvermijdelijk lager zal moeten zijn dan die in het betreffende buitenland, en dat wij in zoverre dus onvermijdelijk „duurder” zullen produceeren.

Daarbij komt dan het bijzonder moeilijke probleem aan de orde, of men de consequenties hiervan ook zal moeten aanvaarden met betrekking tot die industrieën, die rechtstreeks op de wereldmarkt met het betrokken buitenland moeten concurreren — hetgeen in dat geval zou betekenen,

dat deze concurrentie slechts mogelijk zal zijn op basis van een lager reël loon- en levenspeil dan in dit buitenland — dan wel, of men voor deze groep industrieën een uitzondering op den gestelden regel zal moeten aanvaarden.

Hoewel ik er persoonlijk toe overhel, deze vraag in den eerstgenoemden zin te beantwoorden, wil ik dit standpunt hier intusschen niet zonder eenig voorbehoud innemen, daar ik erken, dat hier in beginsel ook de andere oplossing verdedigbaar is, nl. om in deze *specifiek voor den export werkende* bedrijfstakken „côte que côte” met het buitenland in technisch opzicht op een lijn te blijven (hetgeen overigens insooverre iets minder moeilijk zal zijn dan het op het eerste gezicht lijkt, omdat immers ook het buitenland, zij het in kwantitatief geringeren graad, met hetzelfde probleem van kapitaalschaarschte te kampen heeft³⁾). Intusschen doet zelfs deze eventuele concessie met het oog op het concurrentievermogen van onze exportindustrieën geenszins afbreuk aan de hoofdstrekking van het voorafgaande betoog, maar accentueert het deze integendeel in nog sterkere mate, omdat immers de *gemiddelde* kapitaalinvesteering per arbeider in ieder geval geringer zal moeten zijn dan vóór den oorlog, en dus een noodgedwongen hooger opgevoerde mate van kapitaalintensiviteit in een deel van het productie-apparaat — de exportindustrieën — slechts tengevolge zal kunnen hebben, dat in de overige, voor de binnenlandsche markt werkende bedrijfstakken, de hierboven uitgestippelde algemeene richtlijn *nog drastischer* zal dienen te worden toegepast dan zonder deze uitzondering het geval zou zijn. Het is dan ook naar mijn stellige overtuiging van het grootste belang, dat deze richtlijn door de in dit opzicht leidinggevende instanties van den aanvang af in het oog wordt gehouden en bij de opstelling en uitvoering van het urgentieprogramma consequent wordt toegepast, bij gebreke waarvan in een iets latere phase van den wederopbouw, het optreden van ernstige spanningen en storingen in het productie-apparaat niet zal kunnen worden voorkomen.

J. G. KOOPMANS

³⁾ Insooverre — maar ook insooverre alléén — is deze verarming in het buitenland voor ons een relatief „voordeel”, waaruit wij overigens niet de consequentie mogen trekken, dat het voor ons nóg beter zou zijn als het buitenland over de geheele linie evenzeer getroffen zou zijn als wij zelve. Immers dan zou het reservoir, waaruit wij nu althans onze meest dringende kapitaalbehoeften nog door middel van import kunnen overbruggen, geheel ontbreken!

DE TOEKOMSTIGE ORGANISATIE DER OPENBARE MAATSCHAPPELIJKE ZORG.

Ons onderwerp vertoont tweeërlei aspect. Wij hebben te doen vooreerst met het probleem van de urgente voorzieningen, welke thans na de bevrijding noodig zijn en voorts met het probleem van de organisatie der maatschappelijke zorg na — wat ik maar zal noemen — de „overgangs-periode”.

Hoe belangrijk het eerste aspect ook is, daarop in te gaan heeft op het moment van het verschijnen van dit artikel niet veel zin meer. De Regeering heeft in de periode van September tot Mei in het Zuiden algemeene voorzieningen getroffen en organisaties gesticht, bestemd om voor het geheele land te functioneeren. Deze worden thans door het Militair Gezag gerealiseerd. Daarbij doet zich de moeilijkheid voor, dat in deze zelfde periode, onafhankelijk van wat in het Zuiden was voorbereid, in het toen nog niet bevrijde gedeelte des lands een speciaal in de groote steden en enkele sociaal-actieve provincies, schema's voor een regeling zijn opgesteld, welke voor een deel onmiddellijk na de bevrijding in functie zijn getreden en die ik kan aanduiden met den naam „Volksherstel”. Deze beide voorzieningen: de officieele, door de Regeering ontworpen, en de min of meer onafhankelijk van haar tot stand gekomen voorzieningen van Volksherstel, zijn bezig naar elkaar toe te groeien. Het probleem nu van dit naar-elkaar-toe-groeien kan niet meer het voorwerp zijn

van een beschouwing in dit artikel. Het komt hiervoor te laat. Bovendien is de toestand vooralsnog te weinig overzichtelijk. Ik moge volstaan met te zeggen, dat de oplossing m.i. in deze richting ligt, dat de plaatselijke of provinciale organisaties van Volksherstel kunnen fungeeren als filialen van de landelijke organisaties. Zodoende wordt de hoognoodige samenhang gewaarborgd tusschen de verschillende vormen van maatschappelijke zorg ter plaatse en komen niettemin de speciale landelijke organisaties als de H.A.R.K. ten volle tot hun recht.

Al schrijf ik dus eigenlijk niet over het eerste aspect van ons onderwerp, toch kan ik hieraan niet geheel voorbijgaan en wel om deze reden, dat de voorzieningen, welke voor de overgangs-periode getroffen worden, belangrijken invloed zullen kunnen uitoefenen op de blijvende organisatie van de openbare maatschappelijke zorg.

Welke wijzigingen en aanvullingen ten deze noodig en mogelijk zijn, wordt bepaald door 2 dingen:

1e. de deugden en tekorten van de bestaande organisatie;

2e. de vraag, of in de laatste periode, speciaal ook in verband met de tekorten en gebreken, nieuwe gedachten zich hebben baangebrouwen en of zich kernen hebben gevormd, die van die nieuwe gedachten de dragers zijn, zij het dan ook, dat die kernen zich mogelijkerwijs nog niet ten volle hebben ontwikkeld.

Met betrekking tot beide punten moet ik noodgedwongen uiterst kort zijn. Ik behandel dus in 't volgende slechts enkele het meest op den voorgrond tredende facetten van het zeer gecompliceerde geheel.

De voornaamste deugd van het bestaande is, dat de maatschappelijke zorg geworteld is gebleven, zooals de eeuwen door het geval was, in de warme belangstelling van het geheele volk. Hoe groot ook het aandeel der Overheid geworden zij in dezen arbeid — vooral wat betreft de financiering —, toch neemt nog steeds, vooral in de uitvoering, het geheele volk in al zijn geledingen aan dien arbeid deel. Deze deugd moet bewaard blijven. Zonder behoud en inschakeling van een krachtig particulier initiatief zou de openbare maatschappelijke zorg verdorren.

Een tweede deugd van het bestaande is, dat hier een begin van ordening is ontstaan, namelijk in het instituut der Armenraden. Wij hebben hier te doen met publiek-rechtelijke organen, een eerste schuchtere poging tot ordening, ingevoerd bij het tot stand komen der Armenwet 1912, op een tijdstip, toen op geen enkel ander terrein nog sprake was van publiek-rechtelijke ordening. De naam Armenraad is onjuist geworden, de praktijk heeft de destijds getroffen regeling achterhaald en zij is thans niet meer op de hoogte der huidige ontwikkeling, doch bereikt is, dat de gedachte aan ordening van de maatschappelijke zorg geen weerstand meer ondervindt.

Thans de tekorten van het bestaande. Deze hangen samen met de omstandigheid, dat de eenige wet, welke geacht kan worden de maatschappelijke zorg te regelen, dateert van het jaar 1912, en dat deze wet een weerspiegeling vormt van het stadium, waarin de ontwikkeling der denkbeelden zich op dat tijdstip bevond. De „Armenwet” nu kent alleen „armen” en „armenzorg”. Thans echter onderscheiden wij naast de gewone armenzorg (geldelijken onderstand) de zorg voor achterlijken, blinden, doofstommen, verwaarloosde jeugd, ongehuwde moeders en verschillende andere takken van zorg, gezamenlijk vormend het geheel der „maatschappelijke zorg”. Het kenmerkende van al dezen arbeid is, dat hij zich geenszins beperkt tot personen, wier inkomsten beneden de „poverty-line” blijven, doch zich uitstrekt tot alle mogelijke groepen van personen, die maatschappelijken bijstand behoeven en waarbij de vraag, hoe groot de inkomsten zijn, natuurlijk wel een belangrijke factor vormt bij de beoordeling en de keuze der te treffen maatregelen, doch waarbij de vraag,

of de betrokkenen onvermogen zijn, toch een secundaire beteekenis heeft. Hiermede houdt de Armenwet geen rekening, waardoor de ontwikkeling van deze vormen van zorg onvoldoende tot haar recht komt.

De tweede fout van de Armenwet 1912 — in het licht van onzen tijd — is, dat zij de overheidszorg — en alleen omtrent deze geeft de wet organisatorische voorschriften — beschouwt als een zaak van uitsluitend lokaal belang en heeft overgelaten aan de gemeente-besturen en de plaatselijke burgerlijke instellingen van weldadigheid. Tusschen de gemeenten onderling bestaat geen geordende samenwerking, terwijl het Rijk geen bemoeiing heeft en ook vrijwel geen interesse heeft getoond voor de maatschappelijke zorg en voor de wijze, waarop die door de gemeentelijke organen werd uitgeoefend. Dit geldt a fortiori voor de maatschappelijke zorg, uitgeoefend door het particulier initiatief. Van de landelijke Overheid ging geenerlei stuwkracht of leiding uit. Hierin is in de laatste 20 jaar in de praktijk geleidelijk eenige verandering gekomen. Staatscommissies, bijvoorbeeld voor de blindenzorg en de onvolwaardigenzorg, hebben wel rapporten uitgebracht, waarin op intensievere deelneming door de landelijke Overheid werd aangedrongen, doch dit bleef vrijwel zonder resultaat. De steunregeling voor werklozen heeft tenslotte de Rijksoverheid ertoe gebracht (in strijd met den geest der Armenwet) zich direct met de maatschappelijke zorg te gaan inlaten. De plaatsruimte gedooft niet uitvoerig te betoogen, dat een goede maatschappelijke zorg een landsbelang is, zij het dan ook, dat bij de behartiging van dit belang de uitvoering voor een groot gedeelte zal moeten blijven toevertrouwd aan locale, eventueel districts- of provinciale organen.

Als derde tekort van het bestaande noem ik het ontoreikende der bestaande ordening. Territoriaal is zij onvoldoende, aangezien er geen aaneensluitend net van Armenraden is, en er dus geen landelijke ordening is verkregen. Functioneel schiet zij tekort, omdat het arbeidsveld der Armenraden theoretisch alleen de „armenzorg” omvat en voorts, doordat hun bevoegdheid te beperkt is. Zij kunnen dienen en adviseeren, doch mogen geen aandeel nemen in den arbeid der maatschappelijke zorg zelf. En daaraan bestaat juist behoefte.

Thans de vraag, of zich in de voorafgaande periode kernen hebben gevormd; die de dragers zijn van nieuwe gedachten (gedeeltelijk hiervoren geformuleerd). Dit is inderdaad het geval. Het besef, dat de maatschappelijke zorg in haar verschillende vertakkingen een nationaal vraagstuk vormt, heeft zich geopenbaard:

a. in landelijke aaneensluiting van die particuliere en kerkelijke instellingen, welke zich met een bepaalden tak van maatschappelijke zorg bezighielden (Nederlandsche Bond voor Kinderbescherming, Federatie van Instellingen voor Ongehuwde Moederzorg, e.a.). Deze landelijke federaties zijn echter door de geringe en altijd platonische belangstelling van de zijde der landelijke Overheid, nauwelijks in staat geweest meer te doen dan prae-adviezen uit te geven en op bescheiden schaal den lokalen organen eenige richtlijnen te geven en op hoogst povere wijze te helpen bij hun financiering. Intusschen hebben wij hier een basis, waarop kan worden voortgebouwd;

b. in de vorming in de laatste jaren vóór den oorlog van provinciale vereenigingen als de Stichting „De Opbouw van Drente” en de „Stichting voor Maatschappelijk Werk in Gelderland”. Van de Armenraden onderscheiden zich deze corporaties hierdoor, dat zij praktisch kunnen deelnemen aan de maatschappelijke zorg in hun provincies. Zij stimuleeren niet alleen, maar hebben bovendien — en dat was hun kracht — een executieve functie. Ook in andere opzichten belichamen zij nieuwe en frissche inzichten. Hun tekort is, dat zij over geheel onvoldoende middelen beschikken en dat zij — bij zulk een klein aantal en een zoo kort bestaan vanzelfsprekend — geen landelijke binding hebben;

c. als derde kern noem ik de vorming, binnen het kader van de Nederlandsche Vereeniging van Directeuren voor Maatschappelijk Hulpbetoon, van provinciale afdelingen der vereeniging, waardoor — zij het dan ook slechts in de personen van de directeuren der plaatselijke overheidsorganen — zich provinciale bindingen hebben gevormd en ook vormen van samenwerking tusschen enkele gemeenten tot stand zijn gekomen.

Deze kernen kunnen het uitgangspunt vormen voor een definitieve organisatie van de maatschappelijke zorg in ons land. Vooralsnog zijn zij onvoldoende uitgegroeid. In het bijzonder geldt dit voor de sub *b* genoemde lichamen. Zij bestaan nog slechts in Drente en Gelderland. Zij zouden, om een bruikbare basis voor een landelijke organisatie te vormen, moeten bestaan in elke provincie, waar nodig in elke groote gemeente, respectievelijk in bepaalde districten. Dit kunnen wij echter niet forceeren. Dergelijke lichamen moeten, zullen zij werkelijk leven, van onderop ontstaan, zij 't gestimuleerd van boven. Hier nu treedt aan het licht het verband tusschen de beide aspecten van ons onderwerp, in den aanvang genoemd. Het laat zich nl. aanzien, dat ter voorziening in de veelzijdige maatschappelijke noden van de herstelperiode, in elke provincie in grootere gemeenten of districten organen van „Volksherstel” zullen ontstaan. In Gelderland vervult de „Stichting voor Maatschappelijk Werk in Gelderland” reeds de functie van provinciale organisatie van Nederlands Volksherstel. Indien de overgangstijd een dergelijke ontwikkeling over het geheele land zou te zien geven, dan zou de basis voor een blijvende organisatie aanwezig zijn. Deze provinciale, districts- en plaatselijke organen zouden een veel meer actieve rol kunnen spelen dan waartoe de Armenraden thans bij machte zijn. Zij zouden organisatorische centra zijn in den volsten zin des woords; coördineeren, stimuleeren en dienen, doch tevens zelf kunnen en moeten voorzien in leemten.

Dan ware echter nog noodig de samenbinding der gezamenlijke lichamen in een landelijk of toporgaan. In dit toporgaan zouden ook zitting moeten hebben vertegenwoordigers van, door de Regeering erkende, sub *a* bedoelde landelijke federaties van instellingen, die een functioneel gelijksoortige taak uitoefenen als bijvoorbeeld de Nederlandsche Bond voor Kinderbescherming, de A. V. O., etc.

Tenslotte zal de toekomstige organisatie moeten voorzien in één van de ernstigste tekorten van het heden, hierboven korteliks genoemd, namelijk, dat er noch districts-gewijze, noch provinciaal, noch landelijk een band bestaat tusschen de gemeentelijke organen, aan wie thans de directe overheids-armenzorg (maatschappelijke zorg) is toevertrouwd en dat elke gemeente op zich zelf werkt. Het Rijk kan zich niet langer onverschillig betoonen. Het Rijk zal veel krachtiger dan tot dusverre moeten deelnemen in de financiering van de gemeentelijke organen. Bovenal echter zal het Rijk door een doeltreffende inspectie stimuleerend en controleerend werkzaam moeten zijn en een geordende samenwerking districts- en provinciegewijs moeten bevorderen. De sub *c* genoemde activiteit wijst in deze richting.

Uiterst summier saamgevat, stel ik mij de toekomstige organisatie al volgt voor. In elke provincie, resp. in elk der grootere gemeenten, bestaat een lichaam in den geest van de Stichting „De Opbouw van Drente”, hetwelk een aantal van de functies uitoefent, welke thans aan den lokalen of aan den districts-Armenraad zijn toevertrouwd, met dien verstande, dat eerstbedoelde lichamen bovendien executieve werkzaamheden zullen verrichten, d.w.z., zelf de hand aan den ploeg slaan, waar dit noodig is.

Het Rijk benoeme een Directeur-Generaal voor de Maatschappelijke Zorg. Deze heeft tweeërlei taak: vooreerst met betrekking tot den directen overheidsarbeid van Rijk en gemeenten en daarnaast ten opzichte van den

arbeid van het particulier initiatief, belichaamd in de hierboven bedoelde provinciale en plaatselijke coördinerende organen. De Directeur-Generaal benoemt voor de uitvoering van zijn tweevoudige functie, zopectors voor de verschillende van de taak van de tegenwoordige bureaux der Armenraden overneemt. De inspecteur bevordert en geeft leiding aan de maatschappelijke zorg in zijn ambtsgebied. Hij steunt daarbij, wat de feitelijke maatschappelijke zorg betreft, op de provinciale, resp. districts- en plaatselijke organen. Hij vormt den schakel tusschen het Rijk en deze organen, vooral ook met betrekking tot de systematische subsidieering der particuliere instellingen voor maatschappelijke zorg. De Directeur-Generaal houdt voorts door zijn inspecteurs toezicht op de wijze, waarop in elk ressort de gemeentelijke instellingen de maatschappelijke zorg uitoefenen. Hij stimuleert deze en bevordert de samenwerking tusschen de gemeentelijke organen in zijn ressort. De Directeur-Generaal bedient zich, vooral bij het eerstgenoemde deel van zijn arbeid, van het vorenbedoeld toporgaan.

De financiering van de gewestelijke organen en van het toporgaan geschiedt door het Rijk, terwijl de provincies en de daarvoor in aanmerking komende gemeenten hun aandeel daarin bijdragen.

Bij dezen opzet zou een organisatie en een ordening zijn verkregen, welke niet alleen een basis biedt voor den opbloei der maatschappelijke zorg met behoud van het particulier initiatief, doch die ook een zeer waardevol element kan vormen, wanneer in de toekomst naast de politieke Tweede Kamer een landelijk corporatief orgaan tot stand komt, waarin naast het bedrijfs- en het culturele leven, ook aan de sociale zorg in ieder geval een plaats zal moeten worden ingeruimd.

Uit het voorgaande volgt, dat vooralsnog de Armenraden zullen moeten worden gehandhaafd, doch dat hun taak in de toekomst zal worden overgenomen door twee instanties: de provinciale, districts- en plaatselijke organen eenerzijds, door de inspecteurs met hun bureaux anderzijds. De wet van 1912 heeft in organisatorisch opzicht haar taak volbracht. Zij heeft, in het bijzonder ook door de Armenraden, den weg geplaveid voor een krachtiger, sociaal-rijpere organisatie, niet langer van de armenzorg, doch van de maatschappelijke zorg in haar geheel.

Mr. J. EVERTS.

Vacatures

Zie voor deze rubriek ook pag. 2 Omslag.

Werk Gusto, FIRMA A. F. SMULDERS te SCHIEDAM zoekt ter assistentie én aanvulling van den Secretaris der Directie een

Drs. Economie, Jurist

of iemand met gelijkwaardige opleiding. Kennis der moderne talen en administratief inzicht vereischt. Alleen zij, die eenige jaren in de praktijk werkzaam zijn geweest, worden verzocht ons hun uitvoerige sollicitatie schriftelijk te doen toekomen.

Beschikbare krachten

Accountant

lid N. I. v. A., acad. gevormd bedrijfsseconoom, ruime ervaring, zoekt of opname in resp. overname van bestaand accountantskantoor of leidende positie in het bedrijfsleven. Brieven No. 199, bur. v. d. blad, Postbus 42, Schiedam.

Jong bouwkundig en commercieel onderlegd

zakenman

sedert jaren belast met de technische en commercieele leiding van enkele groote beleggingsmaatschappijen in onroerende goederen, speciaal bekend met het bouwcrediet- en financieringswezen, rentabiliteitsberekeningen, uitvoering van bouwwerken, behandeling van oorlogsschaden, zoekt een bij voorkeur zelfstandigen werkkring in binnen- en/of buitenland. Financiële deelname mogelijk. Brieven onder M 28, Alg. Adv. Bur. Rouma & Co., Heerengr. 226, A'dam-C.

Economist

Hoofdamtenaar met 7 jarige bedrijfspraktijk op gebied van economie, publiekrecht, verkeer en stedenbouw wenscht van betrekking te veranderen, ook buitenland. Br. No. 773, Coppens' Adv. Bur. Heerengracht 76, Amsterdam.

Academicus

met leidende functie in industriële onderneming, goed stylist, ook in moderne talen en Spaansch, Portugeesch, Italiaansch, kennis van Russisch, met technische en organisatorische belangstelling en export-ervaring, sociaal-econ. geïnteresseerd, zoekt wegens gebrek aan perspectief in tegenwoordige positie, werkkring, bijv. als secr. of assistent der Directie in bedrijf, dat ontlooiingskansen biedt. Brieven onder No. 201, bur. v. d. bl., Postbus 42, Schiedam.

SCHRIFTELIJKE CURSUS VOOR MODERNE BEDRIJFSADMINISTRATIE

Leidt op voor het examen moderne bedrijfsadministratie — **Behandelt** o.a. administratieve organisatie, de rekeningstelsels, voor- en nacalculatie, standaardkosten en budgetteering, loonstelsels en loonadministratie, bedrijfsstatistiek en verzorgingen in verschillende bedrijven — **Biedt** uitstekend verzorgde lessen en beschrijvingen, uitvoerige en gedegen correctie van de uitgewerkte vraagstukken, alle gewenste voorlichting op studiegebied — **Beschikt over** talrijke medewerkers uit de praktijk van het bedrijfsleven. — **Verzorgt** behalve den hoofdcursus ook voorbereidende, aanvullende en repetitiecursussen.

Prospectus op aanvraag

SECRETARIAAT BEURSGEBOUW
KAMER 321 — ROTTERDAM

HET FINANCIEELE DAGBLAD

voorheen *Amsterdamsch Effectenblad* en
Dagelijksche Beurscourant

geeft voorlichting over de nieuwe maatregelen

- het bedrijfsleven
- effecten en coupons
- geld en deviezen
- uilotingen
- belastingen etc.

Abonnement per kwart. f 9.-. N.Z. Voorburgwal 289, A'dam C. - Tel. 30545 - 36173 - 43598

VAN DIJK & Co.

EENDRACHTSWEG 11 — ROTTERDAM

Makelaars en Commissionnaires in Effecten

Effecten - Coupons - Vermogensbeheer

Telefoon 20845 — 21889 — 40631

Beurs Nis 6 — Telefoon 24178 — 24378

HAV BANK - SCHIEDAM

Levensverzekering en Lijfrente

HERSTEL EN VERNIEUWING
**NEDERLANDSCHE
HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.**
Uw RAADSMAN en BANKIER

GRAANFACTORY
EXPEDITIE
BEVRACHTING
OP- EN OVERSLAG
LADING-CONTROLE
BEMONSTERING

Peterson
HAVENBEDRIJF

ROTTERDAM
TELEF. 72872
POSTBUS 893

ADVIESBUREAU SLUITER

VOOR ADMINISTRATIE EN BEDRIJFSORGANISATIE

... kan U goede diensten bewijzen bij den opbouw van de administratieve organisatie van Uw bedrijf.
Singel 194 Amsterdam (C) Tel. 45912

't Glas voor

- BOUWVAKKEN
- SCHEEPVAART
- INDUSTRIE
- RECLAME
- KUNSTNIJVERHEID

levert

Glasindustrie

Pieterman n/v

Westvest 17 — Schiedam
R'dam: Schied. Singel 46
Nieuwe Binnenweg 309

De Aanvullende Brandpolis

van

*De „Assumij” van 1896 N.O.
’s-Gravenhage*

UW TOEKOMST IS VEILIG met een polis van de

ALGEMEENE FRIESCHE
LEVENSVZERKERING MIJ.

of de

GROOT-NOORDHOLLANDSCHE
VAN 1845

LEEUWARDEN (Burmaniahuis), AMSTERDAM (v. Brienenhuis)

Nederlandsch Indische Handelsbank, N.V.

Amsterdam — Rotterdam — 's-Gravenhage

Alle Bank- en Effectenzaken

N.V. Louis Dobbelman

Rotterdam

KOFFIE

THEE

Juist nu bieden de Watson machines, behoorende tot het Hollerith-systeem, U de mogelijkheid op efficiënte en snelle wijze dié administratieve voorlichting te geven, welke voor den wederopbouw van het Nederlandsche Bedrijfsleven noodzakelijk is. Onze afdeling Organisatie is paraat om U een alleszins deskundig advies omtrent de oplossing van Uw administratieve en organisatorische problemen voor te leggen.

Het is mogelijk, zij het in beperkte mate, op korten termijn weer Watson machines (Hollerith-systeem) te leveren.

„WATSON” Bedrijfsmachine Maatschappij N.V.
Frederiksplein 34, Amsterdam-C — Tel. nrs: 33406, 33656, 31856

N.V. Gebr. van Uden's Scheepvaart- en Agentuur-Mij.

Shipowners - Brokers

Rotterdam — Amsterdam — Zaandam

Huygen & Wessel c.v.

**VERWARMING
VENTILATIE
LUCHTBEHANDELING**

Amersfoort - Amsterdam
Apeldoorn - Rotterdam - Leeuwarden